

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Diplomová práce

2019

Veronika Grossová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

**Děti zrozené ze znásilnění během konfliktu
v Bosně a Hercegovině: poválečné diskurzy**

Diplomová práce

Autor práce: Veronika Grossová

Studijní program: Mezinárodní teritoriální studia

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Žíla, Ph.D.

Rok obhajoby: 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 30.7.2019

Veronika Grossová

Bibliografický záznam

GROSSOVÁ, Veronika. *Děti zrozené ze znásilnění během konfliktu v Bosně a Hercegovině: poválečné diskurzy*. Praha, 2019. 55 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Obor Mezinárodní teritoriální studia. Vedoucí diplomové práce PhDr. Ondřej Žíla, Ph.D.

Rozsah práce: 118 113 znaků

Anotace

Hlavním předmětem výzkumu je společenský diskurz o etnické identitě dětí narozených následkem znásilnění během války v Bosně a Hercegovině v letech 1992–1995. V případě bosenského konfliktu jsou akty znásilnění považovány za součást válečné taktiky hlavních soupeřů (Armády Bosny a Hercegoviny, Vojsk Republiky srbské, Chorvatské rady obrany) a para-militárních jednotek. Nucená oplodnění a znemožnění potratu bylo prováděno jako doprovodný faktor etnických čistek. Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii uznal tyto akty za válečné zločiny. Hlavním cílem výzkumu je sledovat celospolečenskou diskuzi problematiky dětí narozených znásilněným ženám a identifikovat roli myšlenky o dědičnosti etnické identity v poválečných diskurzech v jednotlivých společnostech konstitutivních národů. A to jednak prostřednictvím diskurzivní analýzy médií, která výrazně spoluutvářejí obraz o dětech války, jednak za přispění rozhovorů uskutečněných během terénního výzkumu. Způsob, jakým jsou děti války zobrazovány a vnímány výrazně ovlivňuje nejen různé aspekty jejich života. Výsledky projektu přispívají do debaty o válečných zločinech a jejich dopadech v současné bosenské společnosti.

Annotation

The main subject of the research is the social discourse about the ethnic identity of children born of rape during the war in Bosnia and Herzegovina in 1992–1995. Acts of rape are considered to be part of the war tactics of major rivals (Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina, Army of Republika Srpska, and Croatian Defence Council) and paramilitary units. Forced fertilization and disallowance of abortion was carried out as an accompanying factor of ethnic cleansing. The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia has recognized these acts as war crimes. The main objective of the research is to pursue a cross-societal discussion on the issue of inheritance of identity in the case of children of war: first, through a discourse analysis of the media, which significantly contribute to the image of these children, and second, through the contribution of interviews conducted during the field research. The way in which the children born of war are depicted and perceived affects various aspects of their lives. The results of the project will contribute to the discussion of war crimes and their impact on contemporary Bosnian society.

Klíčová slova

Děti války, válka v Bosně a Hercegovině, poválečná společnost, sexuální násilí, diskurzivní analýza

Keywords

Children born of war, war in Bosnia and Herzegovina, post-war society, sexual violence, discourse analysis

Title

Children born of wartime rape in Bosnia and Herzegovina: Postwar discourses

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Grantové agentuře Univerzity Karlovy, která finančně podpořila tento výzkum (Projekt č. 496218).

Mé poděkování patří vedoucímu práce PhDr. Ondřeji Žílovi, Mgr. Janu Zdrálkovi a Mgr. Tereze Juhászové za podporu při terénním výzkumu a cenné rady při psaní práce.

Obsah

Úvod	2
1. Válka v Bosně a Hercegovině	7
2. Sexuální násilí v konfliktu v Bosně a Hercegovině	10
2.1 Pozice žen v etnonacionálním konfliktu.....	10
2.2 Sexuální násilí jako součást etnických čistek.....	11
2.3 Akademická debata o použití sexuálního násilí v konfliktu v Bosně a Hercegovině	15
2.4 Následky sexuálního násilí	17
3. Děti zrozené ze znásilnění v Bosně a Hercegovině.....	19
3.1 Faktory utvářející identitu dětí zrozených ze znásilnění v Bosně a Hercegovině	21
3.2 Diskriminace dětí zrozených ze znásilnění v Bosně a Hercegovině	22
4. Diskurzy o dětech zrozených ze znásilnění v Bosně a Hercegovině	24
4.1 Role médií a poválečná mediální scéna Bosny a Hercegoviny.....	24
4.2 Metodologie výzkumu	26
4.2.1 Metoda diskurzivní analýzy	29
4.3 Analýza diskurzů o dětech zrozených ze znásilnění	30
4.3.1 Závěry analýzy diskurzu	43
Závěr.....	46
Summary.....	48
Bibliografie.....	49

Úvod

Od konce války v Bosně a Hercegovině uplynulo téměř čtvrt století, ale téma ozbrojeného konfliktu a jeho následků se denně objevuje v tuzemských médiích. Společnost, ve které se většina lidí identifikuje na základě etno-konfesijní příslušnosti, zůstala po válce na základě těchto linií rozdělena i teritoriálně. Většina srbského obyvatelstva žije v entitě Republika srbská, zatímco Muslimové a Chorvaté sdílí entitu Federace Bosny a Hercegoviny. Každý z konstitutivních národů (tedy Muslimové, Srbové a Chorvaté) považuje v rámci převládajících narativů za hlavní oběť války právě sebe. Zmanipulované interpretace zločinů, které se během let 1992-1995 udály, jsou politickými představiteli běžně využívány k mobilizaci voličů na základě negativních emocí vůči lidem z jiných národních skupin. K tomu slouží časté poukazování na druhou skupinu jako na hlavního agresora a prezentace emotivních příběhů obětí vlastního národa. Ačkoliv jsou příběhy obětí pro politické účely důležité, v reálném životě zůstávají často bez potřebné pomoci a některé z nich jako např. znásilněné ženy jsou společensky stigmatizovány.

Mezi osoby ovlivněné konfliktem v Bosně a Hercegovině patří také tzv. děti války.¹ Takto jsou označovány osoby, které se narodily během ozbrojeného konfliktu nebo těsně po jeho konci, přičemž jejich matkou je místní žena a otcem je příslušník zahraniční vojenské síly nebo nepřátelské skupiny.² Zahrnuty jsou děti počaté z konsensuálního styku mezi mužem a ženou, ale také děti narozené ze znásilnění. Fenomén dětí války začal být zkoumán především od druhé poloviny 20. století a stal se předmětem zájmu hned několika disciplín včetně historie, psychologie, politologie nebo oblasti lidských práv.

Odhad minimálního počtu dětí narozených z konfliktů 20. století je 500 000. Toto číslo je však zřejmě podhodnoceno z důvodu absence dat o celé problematice v případě většiny konfliktů.³ Tisíce dětí se narodilo ženám v Německu ze styků s francouzskými a britskými vojáky během první světové války; více než 10 000 dětí války se narodilo v Norsku během druhé světové války a francouzské ženy oplodněné německými vojáky porodily ve stejné době dokonce 120 000 – 200 000 dětí.⁴ Ve druhé polovině 20. století se desítky tisíc dětí narodily při poválečné okupaci Německa a Rakouska, během války ve Vietnamu či během konfliktů ve Východním Timoru, Kambodže nebo na Srí Lance a také z

¹ Z anglického „children born of war“.

² Lee, Sabine. 2017. *Children Born Of War In The Twentieth Century*. Manchester university press., str.1

³ Ibid., str.3

⁴ Ibid., str.3

válek v afrických státech jako Uganda nebo Sierra Leone.⁵ Sexuální násilí, které vypuklo v konfliktech v Bosně a Hercegovině a ve Rwandě v 90. letech ve svém důsledku přineslo také tisíce dětí zrozených ze znásilnění.⁶ Tento fenomén však neskončil s 20. stoletím. Děti války jsou součástí také nedávných tragédií jako např. znásilňování žen na územích Islámského státu nebo vyhánění etnické skupiny Rohingyů z území Barmy.⁷

O dětech války v globálním měřítku existuje jen velmi limitované množství dat, což indikují také rozmezí odhadů o jejich počtech nastíněné výše. Hlavním důvodem je výrazná citlivost až kontroverze tématu, která komplikuje zajištění důvěryhodných statistik, informací a jejich analýzu. Výjimkou není ani případ konfliktu v Bosně a Hercegovině. Předmětem této práce není skupina dětí války v Bosně a Hercegovině jako celek, ale pouze děti zrozené ze znásilnění. Z dostupných, i když zatím velmi limitovaných informací o této skupině populace je zřejmé, že jsou tyto osoby v poválečné bosenské společnosti často diskriminovány na základě společenské stigmatizace. Ta vyplývá jak z faktu, že matka byla znásilněna, tak z myšlenky, že dítě není etnicky „čisté“, protože přejalo etnicitu biologického otce, a je tak symbolicky spojováno s nepřátelskou skupinou. Do jaké míry je myšlenka o dědičnosti identity v otcovské linii zastoupena v médiích, která spoluutváří společenský diskurz o dětech zrozených ze znásilnění? Jak je tato myšlenka prezentována v rámci jednotlivých bosenských konstitutivních národů a jaké alternativní diskurzy o dětech zrozených ze znásilnění můžeme v poválečné Bosně a Hercegovině definovat? Cílem níže popsaného terénního výzkumu a diskurzivní analýzy mediálních textů je zodpovědět tyto otázky a také přispět do souboru výzkumů mapujících děti války, především pak v bosenském poválečném kontextu, který se kvůli absenci dat rozrůstá pomalým tempem.

Pro účely této diplomové práce byla použita především literatura věnující se tématům války v Bosně a Hercegovině, sexuálního násilí v konfliktech a dětí narozených znásilněným ženám. Práce feministických autorek Susan Brownmiller a Niry Yuval-Davis poskytly základní vysvětlení teorií o symbolu žen v budování moderních národních identit od 19. století a také v nacionalistických konfliktech.

Sexuální násilí v konfliktu v Bosně a Hercegovině je v této práci kontextualizováno v rámci teorie o jeho použití jako válečné zbraně a strategie. Veškerá dohledaná literatura

⁵ Ibid., str 3-5

⁶ Ibid, str 5

⁷ "UN Mobilizes in Rohingya Camps to Support Babies Born of Rape; Young Mothers Face Stigma." *UN News*, Jun 19, 2018. <https://news.un.org/en/story/2018/06/1012372>.; „Yazidis divided over children born of IS rape“, *VOA News*, April 29, 2019 <https://www.voanews.com/extremism-watch/yazidis-divided-over-children-born-rape>

soustředící se na znásilnění v bosenském konfliktu se na tomto stanovisku shoduje. Rozpory týkající se motivací k sexuálním útokům rozdělil akademickou obec na dva proudy. Elissa Helms a další autorky představují školu globálního feminismu, zatímco např. Alexandra Stiglmayer je zastánkyní tzv. genocidního znásilňování. Pro vysvětlení této dichotomie je použita především práce Roberta M. Haydena, dále Doris E. Buss nebo Elisabeth J. Wood.

Nejucelenější přehled o dětech války a jejich postavení v poválečných společnostech zpracovaly autorky Charli Carpenter a Sabine Lee. Její publikace *Children born of war in the twentieth century* je nejaktuálnější knihou popisující celosvětový stav výzkumu tématu dětí války a komparací jejich situace v různých konfliktech. Případům dětí zrozených ze znásilnění v Bosně a Hercegovině se věnuje v posledních dvou dekáдах pouze několik autorek, z nichž většina zakládá svou práci na osobně provedených terénních výzkumech. Joana Daniel-Wrabetz se věnuje dětem zrozených ze znásilnění z pohledu lidských práv; Lina Strupinskiene na základě rozhovorů s bosenskými ženskými organizacemi analyzuje přístup společnosti ve Federaci Bosny a Hercegoviny k dětem; Maria Eve-Hamel se zabývá především konstrukcí identity dětí stejně jako Patricia Weitsman, která také analyzuje diskurz o znásilněných ženách v zahraničních médiích; Tatjana Takševa řeší, jakým způsobem se děti zrozené ze znásilnění samy vnímají a jaké hlavní formy diskriminace prožívají. Všechny tyto autorky upozorňují na problém absence dat a z toho vyplývající komplikace při zpracovávání výzkumů.

Z primárních zdrojů jsou, kromě vlastních rozhovorů a analyzovaných mediálních výstupů, použity také rozhovory s oběťmi násilí, dále dokumenty organizací mezinárodního společenství zpravující o válečném dění. Výzkum provedený agenturou United Nations Population Fund (UNPFA) je použitý jako hlavní zdroj pro popsání následků sexuálního násilí v Bosně a Hercegovině, protože je založen na reprezentativním vzorku dat a analyzuje následky v dlouhodobém horizontu.

Za určitý limit výzkumu musí být považován fakt, že i přes snahu nasbírat o dětech zrozených ze znásilnění co nejvíce informací, je práce založena na omezeném počtu zdrojů. Tento problém se týká studované sekundární literatury i počtu provedených rozhovorů a analyzovaných mediálních textů. Malé množství mediálních výstupů a neochota hovořit o dětech války je dána citlivostí tématu a s tím související tabuizací. Ačkoliv bylo od začátku cílem věnovat se dětem narozeným ženám všech tří bosenských národů, nakonec to nebylo plně možné. Hlavní část analýzy se týká především dětí narozených Muslimkám. Poznatky o diskurzech přítomných mezi chorvatskou a srbskou populací jsou velmi limitované a

v podstatě jen dokládají fakt, že se tímto tématem v jiném, než muslimském prostředí nikdo nezabývá.

Na následujících řádcích jsou vysvětleny některé problematické termíny a koncepty používané v této práci. V textu se například vyskytují pojmy, které nemají v českém jazyce ustálené ekvivalenty, a proto jejich podobu autorka textu navrhla sama. Jedná se především o pojem *children born of rape*, který je dále používán jako *děti zrozené ze znásilnění* nebo *děti zrozené z války* a pojem *genocidal rape*, respektive *genocidní znásilnění/znásilňování*.

Pro jeden z bosenských konstitutivních národů lze užívat název Muslimové i Bosňáci. Výraz Muslimové byl přijat Ústavou z roku 1963 jako termín označující národ. Přibližně po konci války v roce 1995 byl postupně nahrazen výrazem Bosňáci. Pro ucelenost textu je v této práci jednotně používáno označení Muslim/Muslimka/muslimský a to proto, že výzkum vychází z období konfliktu, během kterého bylo převážně užíváno označení Muslim, nikoli Bosňák.

V souvislosti s popisem válečného násilí jsou v textu použita sousloví *srbské jednotky*, *srbské znásilňovací tábory*, *muslimské detenční tábory*. Ačkoliv velkou část násilí, včetně znásilňování a provozování táborů, ve kterých byly ženy vězněny a znásilňovány, měli na svědomí příslušníci paramilitárních sil, i složky armád jednotlivých národů a policie se na těchto zločinech podílely.⁸ I přes snahu rozlišovat konkrétní případy, to není z důvodu absence zdrojů vždy možné, a proto jsou použity tyto obecnější pojmy.

V kontextu stigmatizace obětí války je používán termín *komunita*. V souladu se sociologickým výkladem je tím míněno společenství se speciálními vazbami mezi jeho členy, které je širší než rodina a zároveň užší než širší sociální prostředí.⁹ V případě této práce *komunita* představuje nejbližší okolí jedince, mimo rodinu, tzn. především sousedé či pracovní kolegové.

Začátek práce tvoří kapitola věnovaná stručnému popisu konfliktu v Bosně a Hercegovině v letech 1992 až 1995, jeho příčinám a situaci, která nastala po uzavření Daytonské mírové

⁸ Daniel-Wrabetz, Joanna. 2007. "The Convention On The Rights Of The Child And Children Born Of War Rape In Bosnia-Herzegovina". In *Born Of War: Protecting Children Of Sexual Violence Survivors In Conflict Zones*, Charli Carpenter. Kumarian press., str.3

⁹ Nespov, Zdenek R. "Komunita." *Sociologicka Encyklopedie*, Dec 11, 2017. <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Komunita>.

dohody. Druhá kapitola vysvětluje tematiku zobrazování žen jakožto symbolu národa v konfliktu založeném na etnonacionální identifikaci nepřátelských stran. Popis zločinů sexuálního násilí v bosenském konfliktu je vztažen k teorii o použití znásilňování jako prostředku etnických čistek. Dále jsou rozebrány akademické proudy, které se vůči sobě vymezují v otázce motivace sexuálního násilí. V rámci nich je také popsán fenomén nucených těhotenství, který je stěžejní pro pochopení kontextu utváření diskurzů o identitě dětí války. Třetí kapitola se věnuje dětem zrozeným ze znásilnění v Bosně a Hercegovině, nabízí souhrn informací, které o jejich osudech existují, a obsahuje popis faktorů utvářejících jejich identitu. Poslední kapitola se věnuje utváření diskurzů o dětech narozených znásilněným ženám. Její metodologická část má čtenáři přiblížit způsob, jakým byl proveden terénní výzkum a analýza médií. Samotná analytická část v rámci vytyčených mezníků odkrývá vývoj mediálních diskurzů v letech 1995–2018 o dětech zrozených ze znásilnění. Hlavní poznatky o variantách diskurzů v prostředí jednotlivých bosenských národů jsou shrnuty v závěru analýzy.

1. Válka v Bosně a Hercegovině

Bosna a Hercegovina (dále jen BaH) se stala na konci druhé světové války součástí Socialistické federativní republiky Jugoslávie. Komunistické vedení Jugoslávie se domnívalo, že multietnické soužití bude možné jen v případě oslabování nacionalistických tendencí, a to sice důrazem na národnostní rovnoprávnost. Idea bratrství a jednoty prosazovaná během vlády Josipa Broze Tita měla v případě BaH zajistit mírové soužití tří konstitutivních národů – Muslimů, Srbů a Chorvatů.¹⁰ Navzdory těmto snahám zůstala však většina země, kromě větších měst, nadále rozdělena podle etnicky konfesionálních linií. I přesto se však komunistickému vedení socialistické republiky BaH podařilo zajistit poklidné meznárodnostní soužití, také díky striktnímu přerozdělování pozic ve státní správě a bezpečnostních složkách podle národnostního klíče.¹¹

Ekonomická prosperita 70. let byla postupně vystřídána narůstající krizí v 80. letech. Politická, ekonomická a společenská eroze Jugoslávie zapříčinila nárůst nacionalismu v jednotlivých republikách. Na konci této dekády se naplno ukázaly neshody mezi národy a republikami v podobě sporů o uspořádání jugoslávské federace. Politické elity republik rezignovaly na ideu bratrství a jednoty prosazovaly vlastní zájmy. Podařilo se jim mobilizovat a rozdělit etnicky heterogenní obyvatelstvo otevíráním diskuzí o vzájemných rozporech a rozdílných interpretacích dějin. Znovu se začaly řešit počty obětí chorvatských ustašoviců nebo srbských četníků z období 2. světové války a v případě BaH a Kosova byly také obnoveny narativy o historickém boji Srbů proti nadvládě Osmanů.¹² V BaH došlo na konci 80. let ke vzniku nacionalistických stran definujících se na základě etnické příslušnosti. Byly jimi Strana demokratické akce (SDA), Srbská demokratická strana (SDS) a Chorvatské demokratické společenství (HDZ). Ve své agendě zdůrazňovali jejich představitelé protiklady bosenských národů a nemožnost dalšího soužití.¹³ První pluralitní volby se uskutečnily v listopadu 1990 a výsledky přinesly jasnou výhru etnonacionálním stranám SDA, SDS a HDZ, které hájily zájmy každého konstitutivního národa zvlášť.¹⁴

¹⁰ Žíla, Ondřej. 2016. "Bosna A Hercegovina". In *Státy západního Balkánu v uplynulém čtvrtstoletí a perspektivy jejich vývoje*, Jan Pelikán, Tomáš Chrobák, Jan Rychlík, Stanislav Tumis, Ondřej Vojtěchovský, and Ondřej Žíla, 73-135. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy., str.73

¹¹ *Ibid.*, str. 74

¹² Malcolm, Noel. 1996. *Bosnia: A Short History*. UK: Macmillan., str. 217-230

¹³ Žíla, Ondřej. 2016. "Bosna A Hercegovina". In *Státy západního Balkánu v uplynulém čtvrtstoletí a perspektivy jejich vývoje*, Jan Pelikán, Tomáš Chrobák, Jan Rychlík, Stanislav Tumis, Ondřej Vojtěchovský, and Ondřej Žíla, 73-135. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy., str. 78

¹⁴ *Ibid.*, str. 80

Vyhlášením nezávislosti Slovinska a Chorvatska v červnu 1991 se vyostřil spor o podobě bosenského státu mezi tuzemskými politickými elitami. SDS trvalo na setrvání ve zbytkové Jugoslávii nebo na rozdělení území podle etnických linií. SDA naproti tomu opakovala stanoviska o udržení teritoriální integrity celé BaH. Složení obyvatelstva bylo dle posledního sčítání obyvatel v roce 1991 následující: 43,5 % Muslimové; 31,2 % Srbové; 17,4 % Chorvaté; a 7,9 % ostatní.¹⁵ Během následujícího roku došlo k vývoji vedoucímu k odhlasování referenda o nezávislosti země za nepřítomnosti srbských politických představitelů, podpořeným SDA a HDZ. Jak se dalo předpokládat, 1. března 1992 srbské obyvatelstvo referendum bojkotovalo, zatímco většina muslimské a chorvatské populace se vyjádřila pro odchod z Jugoslávie. I přes neústavní povahu referenda mu mezinárodní společenství garantovalo vnější legitimitu. Situaci směřování země k nezávislosti za nesouhlasu značné části bosenské populace měly vyřešit navrhované kompromisní plány, které navrhovalo Evropské společenství.¹⁶ Ty se ale ukázaly jako nereálné a 3. března vyhlásil předseda sedmičlenného Předsednictva Alija Izetbegović nezávislost BaH. Na všech stranách v tu chvíli již probíhala vojenská mobilizace, což svědčilo o nevyhnutelnosti války.¹⁷ Za datum počátku bosenské války se považuje 6. dubna, kdy srbské vojenské jednotky v noci obklíčily Sarajevo a zahájily ostřelování, které trvalo téměř celé čtyři následující roky. Ve státě, kde muslimsko-chorvatská aliance tvořila 61 % obyvatelstva, se Srbové stali menšinou a inklinovali k separatismu (stejně jako později bosenští Chorvaté), protože v kontextu historických zkušeností nechtěli žít pod dominancí jiných jihoslovanských národů.¹⁸ Z nárokovaných území se tedy rozhodly vyhnat Muslimy a Chorvaty a tento postup byl uskutečňován v širokém měřítku. Etnické čistky se staly hlavní charakteristikou války v BaH. Politické elity v nacionalistických kampaních vyvolávaly v obyvatelích pocity strachu a nenávisť k druhým etnickým skupinám.¹⁹ Konflikt se postupně stal nepřehlednou občanskou válkou, ve které působilo mnoho oficiálních i neoficiálních ozbrojených jednotek, v níž se měnila spojení, a do které vstupovali také vnější hráči. Miloševićovo Srbsko i Tudjmanovo Chorvatsko podporovaly jednotky i

¹⁵ Tanović, Mariana Lukić. 2014. "Demographic Development Of Bosnia And Herzegovina From The Ottoman Period Till 1991 And The Modern Demographic Problems". Online. *Social And Behavioral Science* 129: 238-247.

¹⁶ Malcolm, Noel. 1996. *Bosnia: A Short History*. UK: Macmillan., str. 217-230

¹⁷ Žíla, Ondřej. 2016. "Bosna A Hercegovina". In *Státy západního Balkánu v uplynulém čtvrtstoletí a perspektivy jejich vývoje*, Jan Pelikán, Tomáš Chrobák, Jan Rychlík, Stanislav Tumis, Ondřej Vojtěchovský, and Ondřej Žíla, 73-135. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy., str.91

¹⁸ Ibid., str.92

¹⁹ Glenny, Misha. 1996. *The Fall Of Yugoslavia: The Third Balkan War*. Third edition. London: Penguin books.

civilisty svých národů, ale etnické čistky vedly armády a milice oficiálně nezávislé na těchto režimech.²⁰ Armáda Republiky srbské (VRS) měla zpočátku největší materiální zajištění díky podpoře Jugoslávské lidové armády. Na území obývaném z velké části bosenskými Chorvaty, v Hercegovině, byla vytvořena bosenskochorvatská armáda (HVO) s vazbami na chorvatskou armádu. Muslimové byli zpočátku nejméně vybavení, ale podporu jim poskytly některé islámské země a později také získávali největší podporu od mezinárodního společenství. Nezávislost BaH měla bránit nově vzniklá Armáda BaH. Etnické čistky se staly nástrojem všech soupeřících stran, ačkoliv názor, že je páchali zpočátku především Srbové a v menší míře Chorvaté je velmi rozšířen. Na základě toho také vznikla teorie o tom, že etnické čistky prováděné Muslimy, byly prováděny pouze jako reakce na předchozí dění.²¹ Takové zjednodušující popisy vytvořily obraz o jediné oběti, Muslimech, a o jasných agresorech Srbek, příp. Chorvatech, přičemž toto pojetí konfliktu přijalo do značné míry také mezinárodní společenství²², které se později velkou měrou angažovalo nejen v konfliktu samotném, např. nasazením jednotek Organizace spojených národů (dále jen OSN), ale také při mírových jednáních. Ačkoliv se o konfliktu v BaH často hovoří jako o občanské válce, ve které proti sobě bojovali civilisté, kteří spolu před tím mírumilovně vycházeli, násilné střety iniciovaly většinou paramilitární jednotky. Etnické čistky prováděly s deklarovaným cílem ochránit obyvatelstvo vlastního národa, v realitě však také sledovaly vlastní zisky, kterých dosahovaly získáním kontroly nad daným teritoriem. Tyto jednotky, čítající většinou několik desítek členů, se skládaly z lidí s kriminální minulostí nebo s inklinací k násilí, jejich příslušníci pocházeli nejen z BaH, ale také ze Srbska a Chorvatska. Srbské jednotky jako Arkanovi Tygři nebo Šešeljovi Bílí orlové byli v zemi nejpočetnější.²³ Na území BaH operovaly také chorvatské skupiny (např. Jestřábi) a muslimské síly (např. Zelené barety). K vyhánění obyvatelstva používaly různých nástrojů, mezi něž patřilo zabírání majetku, nucené vystěhování, bití, mučení nebo znásilňování. Válka v BaH byla ukončena Daytonskou mírovou dohodou, kterou iniciovalo mezinárodní společenství, ale podepsali ho Milošević, Tudjman a Izetbegović jakožto zástupci států, které se podíleli na rozpoutání ozbrojeného násilí. Daytonská mírová dohoda přinesla klid zbraní v prosinci roku

²⁰ Žíla, Ondřej. 2016. "Bosna A Hercegovina". In *Státy západního Balkánu v uplynulém čtvrtstoletí a perspektivy jejich vývoje*, Jan Pelikán, Tomáš Chrobák, Jan Rychlík, Stanislav Tumis, Ondřej Vojtěchovský, and Ondřej Žíla, 73-135. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy., str. 93

²¹ Žíla, Ondřej. 2016. "Bosna A Hercegovina". In *Státy západního Balkánu v uplynulém čtvrtstoletí a perspektivy jejich vývoje*, Jan Pelikán, Tomáš Chrobák, Jan Rychlík, Stanislav Tumis, Ondřej Vojtěchovský, and Ondřej Žíla, 73-135. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy., str.94

²² Ibid., str. 110

²³ Ibid., str.95

1995. Rozdělení bosenské společnosti podle etnických linií bylo zakonzervováno institucionalizací tzv. národního klíče.²⁴ Ten měl podle vyjednávačů z Daytonu zajistit mír, protože byl akceptovatelným řešením pro všechny zainteresované strany konfliktu. Ve svém důsledku však hlavně zajistil nacionalistickým politickým elitám setrvání u moci.²⁵

2. Sexuální násilí v konfliktu v Bosně a Hercegovině

Po propuknutí války v Bosně a Hercegovině potvrdily vzorce násilí proti civilistům feministickou analýzu zranitelnosti žen v nacionalistickém konfliktu. Pro pochopení významu strategického znásilnění a nucených těhotenství během etnonacionálních konfliktů je důležité vnímat symbol ženy v procesu konstrukce národních identit.

2.1 Pozice žen v etnonacionálním konfliktu

Nacionalistické diskurzy vytvářejí specifické genderové role a symboly. Na začátku procesu budování moderních národů začali jejich tvůrci používat symbol ženy jako představitelky národa. Mnoho ženských figur jako např. Marianne ve Francii nebo Germania v Německu bylo stvořeno k personifikaci národa. Byly využity ke sjednocení populace v otázce celonárodního smýšlení a ženám tak byla přiřknuta role symbolu národní hrdosti.²⁶ V rámci konstrukce národní identity slouží symbol ženy také pro vymezení těch, kdo do skupiny patří a kdo stojí mimo ni. Rozlišení „naše ženy“ a „jejich ženy“ je centrální myšlenkou v procesu budování národů.²⁷

Figura ženy se stala symbolem národa kvůli své mateřské roli. Ženy jsou vnímány jako matky národa a jejich funkcí je reprodukovat hodnoty a kulturu dané etnické/národnostní skupiny. Skrze rodinné a mateřské vazby mají ženy odpovědnost za to, že další generace budou biologicky i symbolicky součástí dané skupiny. V tomto kontextu byl symbol ženy, jakožto manželky a matky, využit při tvorbě válečných kampaní na začátku

²⁴ Žíla, Ondřej. 2019. "Mezi bratrstvím a jednotou a nacionalismem: Národní klíč v socialistické a daytonské Bosně A Hercegovině". *Slovanský Přehled* 105 (1): 65-85., str. 80

²⁵ Ibid., str. 81

²⁶ Mosse, George. 1985. *Nationalism And Sexuality: Respectability And Abnormal Sexuality In Modern Europe*. H.Fertig.

²⁷ Yuval-Davis, Nira. 1997. *Gender And Nation*. London: SAGE., str. 413

války v BaH založených na nacionalistickém sentimentu.²⁸ Ženy byly instruovány, aby se boje za vlastní národ zúčastnily právě tím, že budou rodit a vychovávat jeho nové členy, zatímco muži ho budou bránit.²⁹ Následkem rozšířeného zobrazování žen jako pokračovatelek rodu, respektive národa, se ženy staly během konfliktů mezi etnicky vymezenými skupinami velmi zranitelnými.³⁰ Feministické studie zabývající se vlivy nacionalismu na genderové násilí našly teoretický základ v pojetí sexuálního násilí použitého jako nástroje k dosažení válečných cílů. Koncept sexuálního násilí jako zbraně, spíše než vedlejšího produktu válečného dění, se stal ve 20. stoletím ve feministických kruzích velmi významným.³¹ Jak píše Susan Brownmiller ve své studii z roku 1975: „Mužský objev, že jeho genitálie mohou sloužit jako nástroj k šíření strachu, musí být považován za jeden z nejvýznamnějších poznatků.“³² Podle Brownmiller bylo sexuální násilí na ženách používáno jako zbraň v době války i míru. V době konfliktu je však sexuální násilí útokem nejen na ženu, ale také útokem na nepřátelskou skupinu jako celek.³³ V rámci nacionalistických ideologií je žena symbolem národa, a proto musí být během války chráněna jako národ samotný. Ženy se v případě národnostních konfliktů stávají ztělesněním národnostního státu a následkem toho i terčem násilí konaného proti kolektivě celé skupiny.³⁴

2.2 Sexuální násilí jako součást etnických čistek

Součástí brutálních násilných aktů namířených proti civilistům během konfliktu v Bosně a Hercegovině, které měly na svědomí většinou paramilitární jednotky, se stalo také znásilňování.³⁵ Oběti tvořily především ženy, ale výzkumy uskutečněné v poslední letech

²⁸ Stiglmayer, Alexandra. 1994. *Mass Rape: The War Against Women In Bosnia And Herzegovina*. University of Nebraska press.

²⁹ Hamel, Maria Eve. 2016. "Ethnic Belonging Of The Children Born Of Rape In Postconflict Bosnia-Herzegovina And Rwanda". *Journal Of The Association For The Study Of Ethnicity And Nationalism* 22 (2): 287-304., str. 290

³⁰ Madan, Sarup. 1996. *Identity, Culture And The Postmodern World*. Athens: University of Georgia Press., str. 3.

³¹ Buss, Doris. "Rethinking 'rape As A Weapon Of War'". Online. *Feminist Legal Studies* 17: 145-163. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1373975., str. 148

³² Brownmiller, Susan. 1975. *Against Our Will: Men, Women, And Rape*. Bantam Books., str.14

³³ Ibid., str.14

³⁴ Buss, Doris. "Rethinking 'rape As A Weapon Of War'". Online. *Feminist Legal Studies* 17: 145-163. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1373975., str. 148

³⁵ Wood, Elisabeth Jean. 2014. "Conflict-Related Sexual Violence And The Policy Implications Of Recent Research". Online. *International Review Of The Red Cross* 96: 457-478., str.458

odhalují, že znásilňování byli také muži.³⁶ Mezinárodní i místní zpravodajové, působící v zemi během války, popsali využití sexuálního násilí jako nástroje válečné kampaně s cílem donutit odejít určitou skupinu obyvatelstva z teritoria, na nějž si dělala nárok druhá skupina. Ženy v BaH se tak staly terčem sexuálních útoků kvůli své etnické příslušnosti.³⁷

Sexuální násilí se projevovalo v mnoha podobách. V některých případech byly ženy znásilňovány během plenění domů při postupování ozbrojených jednotek, často se tak dělo veřejně s cílem zastrašit celou skupinu. Pozdější zprávy přinesly informace také o existenci vězení, ve kterých byly ženy zadržovány dlouhodobě a znásilňovány opakovaně.³⁸

Akty sexuálního násilí, které se odehrávaly, mohou být zahrnuty do teorie o strategickém znásilňování popsané agenturou OCHA.³⁹ V rámci této teorie je sexuální násilí chápáno jako válečná zbraň a nástroj použitý k dosažení určitých cílů. Znásilnění v tomto případě nejsou náhodným děním, ale objevují se jako prostředky promyšlené strategie.⁴⁰ Vojenské elity mohou přijmout znásilňování jako strategii boje proti nepřátelské skupině obyvatelstva v různých formách: v podobě znásilňování jako formy mučení politických vězňů, veřejného znásilňování během snahy o etnickou čistku daného území, nebo formou kolektivního trestu s cílem zastrašit obyvatele. Cílem takových útoků je zastrašení a ponížení nejen ženy, ale také její rodiny a celé komunity.⁴¹

Použití sexuálního násilí jako zbraně proti celé skupině vychází z předpokladu, že lidská sexualita je základem nejen lidské existence a přežití, ale také intimních vztahů mezi jedinci. Sexuální násilí narušuje proces rozmnožování jedinců a zároveň ničí jejich schopnost vytvářet si mezi sebou pouta. Zdravá sexualita je základním předpokladem pro rozrůstání rodin, které tvoří společenství národa, takže sexuální násilí ničí nejen jeho přímé oběti, ale také jejich komunity. Narušení reprodukčních možností a sexuality individua je

³⁶ Djurdević, Maja. 2017. "Wartime Rapes Of Men Remains Taboo In Bosnia". Online. *Balkan Insight*. <https://balkaninsight.com/2017/05/18/male-victims-of-war-related-sexual-abuse-shunned-in-bosnia-05-18-2017-1/>.

³⁷ Lee, Sabine. 2017. *Children Born Of War In The Twentieth Century*. Manchester university press., str. 33-34

³⁸ Buss, Doris. "Rethinking 'rape As A Weapon Of War'". Online. *Feminist Legal Studies* 17: 145-163. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1373975., str. 149

³⁹ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs – Úřad pro koordinaci humanitárních záležitostí (OCHA)

⁴⁰ Buss, Doris. "Rethinking 'rape As A Weapon Of War'". Online. *Feminist Legal Studies* 17: 145-163. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1373975., str. 150

⁴¹ Hamel, Maria Eve. 2016. "Ethnic Belonging Of The Children Born Of Rape In Postconflict Bosnia-Herzegovina And Rwanda". *Journal Of The Association For The Study Of Ethnicity And Nationalism* 22 (2): 287-304., str. 290

útokem na celou skupinu.⁴² Znásilnění žen vede k vyvolání pocitů oslabení mužů z nepřátelské skupiny. Ponižení, které je vyvoláno násilným aktem spáchaným na jejich matkách, manželkách a dcerách, je přeneseno na muže. Ti nabývají dojmu, že nejsou schopni zajistit jejich primární úkol, tedy ochránit kmen/skupinu/národ. Vzhledem ke své centrální roli v rodině jsou ženy základní jednotkou kultury dané komunity. Útoky na ženy vyvolávají pocity strachu, nejen mezi ženami samotnými, ale mezi celou skupinou a tím dochází k omezení svobody pohybu, ekonomických a kulturních aktivit. V důsledku toho se skupina stane demoralizovanou a vůle odolat vojenskému útoku se zmenšuje.⁴³

Pojem „rape camps“ tedy znásilňovací tábory, stejně jako pojem etnické čistky, jsou považovány za sousloví, která světu přinesla právě válka v BaH. Důkazy mluví až o stovkách míst, kde byly ženy násilně zadržovány a podrobovány sexuálnímu násilí různých forem. Dostupné informace ohledně počtu a lokalit takových táborů se liší. Značná část těchto míst byla lokalizována v oblasti východní Bosny (města Foča, Goražde, Kalinovnik, Višegrad), dále také v Brčku i jiných místech na severu země (obce Omarska, Luka, Manjaca a Trnopolje), tedy především v etnicky heterogenních oblastech, které byly násilím zasaženy jako první.⁴⁴ Ženy byly vězněny také v budovách přímo v Sarajevu, v Mostaru, v Tuzle nebo v obci Bugojno.⁴⁵ Místa, ve kterých byly ženy zadržovány a znásilňovány byly často budovy restaurací, hotelů, škol nebo nemocnic.⁴⁶ O znásilňovacích táborech existuje jen velmi málo informací, protože ve chvíli, kdy bylo takové místo identifikováno, byly stopy po něm okamžitě zahlazeny a nový tábor byl založen jinde, tak, aby se k němu nedostal nikdo nepovolaný z mezinárodních organizací nebo novinářů.⁴⁷ Ženy vězněné v srbských táborech byly vězněny dlouhodobě a znásilňovány několikanásobně. Těhotné ženy byly často propuštěny až ve chvíli, když již bylo z lékařského hlediska nemožné provést bezpečný potrat.⁴⁸ Nucené těhotenství se stalo důležitým prvkem výkladu o tzv. genocidním

⁴² Sitkin, Rachel. 2017. “To Destroy A People: Sexual Violence As Genocide During Conflict”. Senior Honor Theses., str.6

⁴³ Lee, Sabine. 2017. *Children Born Of War In The Twentieth Century*. Manchester university press., str. 33

⁴⁴ Skjelsbaek, Inger. 2001. “Sexual Violence And War: Mapping Out A Complex Relationship”. Online. *European Journal Of International Relations*, no. 7. Sage Publications. <https://www.researchgate.net/publication/258135147>., str.220

⁴⁵ *Naša Ispovijest: Žene Žrtve Rata Iz Republike Srpske*. 2016. Banja Luka: Vlada RS.

⁴⁶ Skjelsbaek, Inger. 2001. “Sexual Violence And War: Mapping Out A Complex Relationship”. Online. *European Journal Of International Relations*, no. 7. Sage Publications. <https://www.researchgate.net/publication/258135147>., str.220

⁴⁷ Ibid., str.220

⁴⁸ Takševa, Tatjana. 2015. “Raising Children Born Of Rape In Bosnia: A Maternal Philosophy Perspective.”. In *Mothers Under Fire: Mothering In Conflict Areas*, Tatjana Takševa and Arlene Sgoutas, 97-120. Demeter., str. 98

znásilňování.⁴⁹

Odhady počtu obětí sexuálního násilí v letech 1992 – 1995 se liší s tím, že některé zdroje uvádějí až 60 000 znásilněných žen, zatímco oficiální odhad Rady Evropy je 20 000.⁵⁰ Na základě mezinárodního vyšetřování případů sexuálního násilí zdůraznila OSN, že mu byly vystaveny ženy všech tří etnických skupin zapojených do konfliktu.⁵¹ Většinu obětí však tvoří ženy muslimského původu, které se staly terčem srbských jednotek. Ačkoliv pramenná základna, tzn. statistiky vypracované mezinárodními institucemi nebo publikované rozhovory, je mnohem širší v případě znásilněných Muslimek, fakt, že byly znásilňovány také Chorvatky a Srbky by neměl být přehlížen. Komise pro válečné zločiny založená ve Federální republice Jugoslávie uvedla, že v roce 1993 bylo znásilněno 800 srbských žen v muslimských detenčních kempech, přičemž osobní svědectví těchto žen také indikují, že se staly oběťmi kvůli jejich etnické příslušnosti.⁵² Dochované rozkazy psané velitelem Chorvatské rady obrany dokazují, že srbské ženy byly zajímány a znásilňovány systematicky, pod dozorem vojenské autority.⁵³

Použití sexuálního násilí jakožto válečné zbraně nabylo legislativního významu v době působení Mezinárodního soudního tribunálu pro bývalou Jugoslávii (dále jen ICTY⁵⁴), v jehož rámci bylo sexuální násilí uznáno jako zločin proti lidskosti.⁵⁵ ICTY byl ustanoven rezolucí přijatou Radou bezpečnosti OSN v květnu roku 1993 a zanikl na konci roku 2017. Do jeho jurisdikce spadaly závažná porušení Ženevských konvencí, porušení válečného práva, zločiny proti lidskosti a genocida, přičemž soudil případy jednotlivců, nikoli organizací nebo vlád. Již od začátku fungování této instituce bylo prováděno vyšetřování systematického věznění žen a znásilňování. Na základě toho bylo 78 obviněných mužů odsouzeno. Ze všech osob odsouzených ICTY byla usvědčena více než třetina právě z tohoto důvodu.⁵⁶ V kontextu vyšetřování válečného dění v Bosně a Hercegovině a ve Rwandě se

⁴⁹ Více o použití termínu „genocidní znásilnění“ v akademické debatě viz kapitola 2.3

⁵⁰ "Sexual Violence Against Women in Armed Conflict" May 29, 2009. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17741&lang=en>.

⁵¹ Takševa, Tatjana. 2015. "Raising Children Born Of Rape In Bosnia: A Maternal Philosophy Perspective.". In *Mothers Under Fire: Mothering In Conflict Areas*, Tatjana Takševa and Arlene Sgoutas, 97-120. Demeter.

⁵² Takševa, Tatjana. "Genocidal Rape, Enforced Impregnation And The Discourse Of Serbian National Identity".

⁵³ *Naša Ispovijest: Žene Žrtve Rata Iz Republike Srpske*. 2016. Banja Luka: Vlada RS., str. 253

⁵⁴ V originále International criminal tribunal for former Yugoslavia

⁵⁵ Buss, Doris. "Rethinking 'rape As A Weapon Of War'". Online. *Feminist Legal Studies* 17: 145-163. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1373975., str. 146

⁵⁶ "Crimes of Sexual Violence" *International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*, 2019. <http://www.icty.org/en/features/crimes-sexual-violence>.

sexuální násilí stalo předmětem debaty i na půdě OSN. V roce 1998 definovala Komise pro lidská práva OSN válečná znásilnění jako úmyslné a strategické rozhodnutí bojující strany k zastrášení a zničení nepřátelské skupiny jako celku. Toho bojující strana dosahuje pomocí znásilňování a zotročování žen příslušících k dané nepřátelské skupině.⁵⁷ Rada bezpečnosti OSN popisuje teorii strategického znásilnění v Rezoluci 1820 (2008) jako případ, kdy „jsou ženy a dívky zvláště ovlivněny použitím sexuálního násilí včetně jeho upotřebení jako válečné strategie k ponížení, dominanci, šíření strachu, rozptýlení a/nebo nucenému přesídlení civilistů, členů komunity nebo etnické skupiny“.⁵⁸

2.3 Akademická debata o použití sexuálního násilí v konfliktu v Bosně a Hercegovině

Sexuální násilí probíhající během války v BaH se stalo předmětem debaty mezinárodní akademické obce. Tematikou znásilňování žen se ve velké míře zabývaly představitelky a představitelé feministického proudu. Instrumentalistický přístup, tedy chápání sexuálního násilí jako zbraně v konfliktu, byl feministickými autorkami a autory již v 90. letech 20. století široce přijatý a dále nediskutovaný. Shoda ovšem nepanovala ohledně motivací k použití sexuálního násilí v konfliktu v BaH.⁵⁹ Byly utvořeny dva dichotomické výklady. Jedna skupina vnímá sexuální násilí jako válečnou zbraň namířenou především proti ženám jako takovým, takže gender zůstal centrálním bodem analýzy.⁶⁰ Tento pohled „globálního feminismu“ stojí v kontrastu s „genocidním znásilněním“, které vnímá znásilňování žen v BaH jako jedinečný válečný fenomén, jako strategii zničení druhé skupiny.⁶¹ V rámci „globálního feminismu“ je znásilnění viděno jako válečná zbraň použitá proti ženám, v druhém případě nepředstavuje znásilnění pouze prostředek boje, ale i genocidy.⁶²

⁵⁷ Oosterveld, Valerie. "Women and Girls Fleeing Conflict: Gender and the Interpretation and Application of the 1951 Refugee Convention." *Unhcr*, Sep, 2012. <https://www.unhcr.org/504dd7649.pdf>.

⁵⁸ Lee, Sabine. 2017. *Children Born Of War In The Twentieth Century*. Manchester university press., str. 33

⁵⁹ Skjelsbaek, Inger. 2001. "Sexual Violence And War: Mapping Out A Complex Relationship". Online. *European Journal Of International Relations*, no. 7. Sage Publications. <https://www.researchgate.net/publication/258135147>., 213

⁶⁰ Hayden, Robert. 2000. "Rape And Rape Avoidance In Ethno-National Conflicts: Sexual Violence In Liminalized States". Online. *American Anthropologist* 102. American anthropological association: 27-41., str. 28

⁶¹ Hayden, Robert. 2000. "Rape And Rape Avoidance In Ethno-National Conflicts: Sexual Violence In Liminalized States". Online. *American Anthropologist* 102. American anthropological association: 27-41., str. 30

⁶² Stiglmayer, Alexandra. 1994. *Mass Rape: The War Against Women In Bosnia And Herzegovina*. University of Nebraska press.

Genocidní pohled na znásilňování utvořil již během války důležitou součástí rétoriky nacionalistických politických elit, které vždy zdůrazňovali, že v tomto smyslu byla zacházeno pouze s ženami daného jednoho národa.⁶³

Vzhledem k tomu, že nejvíce informací existuje o násilí, které bylo páčáno na ženách muslimského a chorvatského původu, větší část akademických výzkumů se zabývá sexuálním násilím prováděným srbskými jednotkami. Hayden poukazuje na to, že obě školy, tedy autoři, kteří přijali pojem „genocidního násilí“ i ti, pro které je centrálním bodem genderová teorie, považují sexuální násilí v BaH za záměrnou kampaň řízenou autoritami bosenských Srbů.⁶⁴ K tomu přispěly také informace prezentované mezinárodním společenstvím, jako např. zpráva zpracovaná expertní komisí OSN v roce 1994.⁶⁵ V té je uvedeno, že metody etnických čistek včetně sexuálního násilí prováděného bosenskými Srby nebyly náhodné a neorganizované, ale naopak vykazují znaky existence elementu nařízení vyššími autoritami.⁶⁶ Ačkoliv existuje dokumentace o tom, že lokální velitelé přímo zvali vojáky, aby se zúčastnili znásilňování vězeňkyň, nařízení znásilnění nejsou prokazatelná.⁶⁷ Obvinění ICTY Radovana Karadžiće z odpovědnosti za znásilnění jednotkami bosenských Srbů je založeno primárně na konceptu odpovědnosti za činy podřízených v případech, kdy obviněný věděl nebo měl důvod k tomu aby věděl, že podřízený se chystá ke spáchání takového činu, nebo že daný čin již spáchal a nadřízený pochybil v procesu prevence takového činu nebo jeho potrestání.⁶⁸

Jedním z hlavních děl feministické školy, které ještě během konfliktu v BaH kontextualizovalo právě se odehrávající násilí na ženách byla kniha s názvem *Masová znásilňování: válka proti ženám v Bosně a Hercegovině*.⁶⁹ Nejen hlavní editorka Alexandra Stiglmayer, ale i další, kteří přispěli rozboru sexuálního násilí na ženách, se zaměřili na

⁶³ Hayden, Robert. 2000. "Rape And Rape Avoidance In Ethno-National Conflicts: Sexual Violence In Liminalized States". Online. *American Anthropologist* 102. American anthropological association: 27-41., str. 28

⁶⁴ Hayden, Robert. 2000. "Rape And Rape Avoidance In Ethno-National Conflicts: Sexual Violence In Liminalized States". Online. *American Anthropologist* 102. American anthropological association: 27-41., str. 30

⁶⁵ *Un Special Report: Committee On The Elimination Of Discrimination Against Women*. 1994.

⁶⁶ Takševa, Tatjana. "Genocidal Rape, Enforced Impregnation And The Discourse Of Serbian National Identity", str. 2

⁶⁷ Hayden, Robert. 2000. "Rape And Rape Avoidance In Ethno-National Conflicts: Sexual Violence In Liminalized States". Online. *American Anthropologist* 102. American anthropological association: 27-41., str. 29

⁶⁸ *Ibid.*, str. 29

⁶⁹ Stiglmayer, Alexandra. 1994. *Mass Rape: The War Against Women In Bosnia And Herzegovina*. University of Nebraska press.

koncept použití sexuálního násilí jakožto zbraně. V knize se objevily termíny jako „nástroj genocidy“, „motor války“, „válečná taktika“ aj. Tyto výrazy reflektují vnímání znásilňování jakožto nástroje, který disponuje funkcí nebo možností použití pro další účely, např. vojenské, maskulinní nebo nacionalistické se záměrem zničit danou skupinu obyvatelstva.⁷⁰ Názor, že znásilňování by mělo být uznáno jako součást genocidy byl konfrontován druhou skupinou, která varovala před přílišným zdůrazňováním tohoto příkladu hromadného znásilňování. Používání pojmu genocida v této souvislosti by totiž mohlo odvrátit pozornost od méně výjimečných forem násilí na ženách.⁷¹

Narativ o genocidním znásilňování obsahuje také výklad o nucených těhotenstvích. Na základě výpovědí obětí z táborů, kde docházelo k opakovaným znásilňováním, byl zkonstruován narativ o tom, že součástí strategického sexuálního násilí bylo docílit zničení druhé etnické skupiny tím, že ženy porodí potomka s „nečistou“ krví. Některé oběti, se kterými byly po válce provedeny rozhovory, poukazují na to, že muži, kteří se násilnických sexuálních aktů účastnili, ženám často explicitně řekli, proč to dělají. Některé ženy znásilněné Srby uvedly, že důvodem znásilnění bylo, aby přivedly na svět „srbské dítě“ nebo „malého četníka“, tedy nacionalistického srbského vojáka, který se později obrátí proti vlastní matce. Tím dojde k narušení vztahu mezi matkou a dítětem, jejich vyloučení z komunity a destabilizaci nepřátelské etnické skupiny.⁷² Dítě narozené znásilněné ženě je vnímáno jako méně etnicky nebo rasově čisté a tím pádem se ocitá mimo skupinu „my“.⁷³ Tímto způsobem dokazovaná motivace mužů ke znásilňování podporuje výklad o tom, že cílem bylo nepřátelskou skupinu zcela zničit.

2.4 Následky sexuálního násilí

Traumatická událost, kterou žena během války prožila, může zapříčinit vznik diagnózy tzv. post-traumatického stresového syndromu. Ten se může objevit měsíc po prožití traumatizujícího zážitku nebo až s několikaletým zpožděním. Hlavními syndromy, které

⁷⁰ Stiglmayer, Alexandra. 1994. *Mass Rape: The War Against Women In Bosnia And Herzegovina*. University of Nebraska press.

⁷¹ Buss, Doris. “Rethinking ‘rape As A Weapon Of War’”. Online. *Feminist Legal Studies* 17: 145-163. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1373975., str. 149

⁷² Takševa, Tatjana. 2018. “Negotiating Identities In Post-Conflict Bosnia And Herzegovina: Self, Ethnicity, And Nationhood In Adolescents Born Of Wartime Rape”. Online. In *The Southeast European Studies Series*, 19-38. Oxon: Routledge.

⁷³ Peltola, Larissa. 2018. “Rape And Sexual Violence Used As A Weapon Of War And Genocide”. Senior Honor Theses., str. 11

byly identifikovány na civilních obětech války v BaH, jsou intenzivní znovuprožívání daného momentu např. při nočních můrách, neustálá snaha o vyhýbání se negativním emocím při vzpomínce na určitou dobu včetně vzniku částečné amnézie, poruchy s usínáním, nárůst agresivního chování nebo zvýšená citlivost.⁷⁴

Vliv traumatu, které vzniklo kvůli sexuálnímu napadení, popisují oběti jako pocit osobnostní změny, emocionální problémy a složité vyrovnávání se s minulostí, problémy ve vztazích, sensitivita na komentáře a chování ostatních lidí vůči své osobě, změna role v rodině a společnosti, zhoršení ekonomických podmínek, navazování rozdílných vztahů, jako např. s lidmi, kteří prošli podobnou událostí.⁷⁵

Stigma utváří v životě žen mentální problémy a dostává je do tíživých socio-ekonomických situací. Stigma uvalené oběťmi na sebe samé se projevuje pocitem studu a hanby, nehledě na to, zda jejich okolí ví o sexuálním násilí, kterým oběť prošla. Osoba s takovým vnímáním sebe sama o traumatizujícím zážitku nehovoří, snaží se ho udržet v tajnosti jako „rodinné tajemství“, vyhýbá se přátelům a větší společnosti, schovává svou bolest, zároveň také často přehlíží potřeby svých nejbližších. V případě rodinného stigmatu se jedná o situaci, kdy nejbližší rodina nebo její dospělí členové, vědí o traumatizujícím zážitku, ale oběť i její rodina si myslí, že taková zkušenost zanechává na rodině oběti negativní značku. Zároveň se jako velmi komplikovaná ukazuje situace přiznání reality vlastním dětem. Oběť se bojí odmítnutí a zpochybnění rodičovské autority. V dalších případech jsou oběti přímo konfrontovány s traumatizujícím zážitkem ze strany dalších členů rodiny, především manžela. Ti často nejenže nepodpoří manželky při překonávání následků, ale také jim dávají najevo, že jsou „nečisté“ nebo „že dostaly, co si zasloužily“.⁷⁶

Posledním typ známého stigmatu se utváří v rámci komunity. Většina obětí sexuálního násilí uvedla, že jejich kamarádi a sousedé vědí o tom, čím si během konfliktu prošli. Znásilněné ženy často popisují, že okolí jim dává znásilnění za vinu. Stávají se objektem urážek, ponižování, ze strany komunity se jim nedostává podpory, naopak dostávají signály, že nepatří mezi ostatní.⁷⁷ Závěry výzkumu agentury UNFPA ukazují, že

⁷⁴ *Stigma Against Survivors Of Conflict-Related Sexual Violence In Bosnia And Herzegovina - Research Summary*. 2016. Sarajevo: UNFPA.

⁷⁵ *Stigma Against Survivors Of Conflict-Related Sexual Violence In Bosnia And Herzegovina - Research Summary*. 2016. Sarajevo: UNFPA.

⁷⁶ *Stigma Against Survivors Of Conflict-Related Sexual Violence In Bosnia And Herzegovina - Research Summary*. 2016. Sarajevo: UNFPA., str. 7

⁷⁷ *Ibid.*, str. 8

oběti sexuálního násilí během konfliktu v BaH jsou v každodenním životě diskriminovány a jako jednotlivci marginalizováni. Stigmatizace na několika úrovních je dostává do složité životní situace.

Sexuální násilí se ukázalo jako účinný nástroj etnických čistek zejména v kontextu tradičního vymezení etnických skupin v BaH odvislého od náboženské konfese. V tradičních muslimských komunitách jsou ženy, které měly pohlavní styk mimo manželský sňatek, považovány za špinavé, i když se takový styk odehrál ještě před uzavřením sňatku. Nevdané ženy jsou po takové události předurčeny k tomu strávit život samy, protože by bylo společensky nepřijatelné s takovou ženou uzavřít sňatek. Ženy, které již vdané jsou, mohou být odvrženy i vlastní rodinou. Takové vzorce chování vůči znásilněným ženám byly však patrné i mezi křesťanskými skupinami obyvatelstva.⁷⁸

3. Děti zrozené ze znásilnění v Bosně a Hercegovině

Existuje jen velmi malé množství informací o dětech narozených ze znásilnění v průběhu války v Bosně a Hercegovině v letech 1992–1995. Z oficiálních statistik o počtu znásilněných žen se odhaduje, že 4000 žen otěhotnělo.⁷⁹ Ačkoliv většina žen chtěla v případě otěhotnění ze znásilnění podstoupit potrat⁸⁰, přibližně v polovině případů přišlo z těchto těhotenství na svět dítě.⁸¹ Násilná povaha aktu a okolnosti předcházející početí ovlivňují život matky i dítěte, a to jak psychosomaticky, tak i právně, společensky a ekonomicky. Pro matky bylo extrémně složité již rozhodování, zda si narozené dítě mají ponechat či nikoliv. Mnohé z nich se rozhodly pro variantu dítě odložit. Důvodem byla kombinace drastického prožitku, z něj vniklého traumatu a společenského tlaku, který na ně byl rodinou nebo širší komunitou uvalen.⁸² Mnoho opuštěných dětí se tímto způsobem brzy ocitlo v dětských domovech bez jakékoliv informace o svém původu.

Dětské domovy ve větších městech se během války rychle zaplnily, protože mnoho

⁷⁸ McCormick, Marcia. 1996. *Sexual Violence : An Invisible Weapon Of War In The Former Yugoslavia*. Chicago: International human rights institute., str. 6

⁷⁹ Lee, Sabine. 2017. *Children Born Of War In The Twentieth Century*. Manchester university press., str. 154

⁸⁰ Ibid., str. 154

⁸¹ Daniel-Wrabetz, Joanna. 2007. "The Convention On The Rights Of The Child And Children Born Of War Rape In Bosnia-Herzegovina". In *Born Of War: Protecting Children Of Sexual Violence Survivors In Conflict Zones*, Charli Carpenter. Kumarian press.

⁸² Strupinskiene, Lina. 2010. "Living In The Shadows Of Past Atrocities: War Babies Of Bosnia". Online. *Wagadu*, no. 10: 50-71. <https://www.questia.com/library/journal/1P3-2680575061/living-in-the-shadows-of-past-atrocities-war-babies>.

děti se kvůli ozbrojenému konfliktu a útokům na civilisty ocitlo bez rodičů. Detaily o původu dětí narozených ze znásilnění buďto nebyly pracovníkům dětských domovů známy, nebo bylo považováno za neetické o nich hovořit.⁸³ Nejednalo se ale pouze o situace, kdy dítě odmítla sama matka. Děti byly svěřeny do pečovatelských zařízení někdy také po rozhodnutí celé rodiny, přičemž motivacemi k tomuto rozhodnutí byly strach z pošpinění dobré pověsti manžela nebo celé rodiny, nebo složitá finanční situace, která by nedovolila dítě zaopatřit.⁸⁴ Existují i případy, kdy matky své dítě počaté během znásilnění brzy po porodu usmrtily.⁸⁵ Ty, které měly dostatek sil na to, aby si dítě nechaly u sebe a jeho původ často zatajovaly i před nejbližším okolím.⁸⁶

Odborníci pracující v tuzemských organizacích pomáhajících ženám zasaženým válkou odhadují, že většina z těch, které otěhotněly v důsledku válečných znásilnění, nikdy pomoc nevyhledaly.⁸⁷ Nezačlenily se do ženských organizací, které by jim mohly poskytnout psychosociální podporu, a o svém minulosti mlčí. Útočištěm některých znásilněných žen se během války v BaH staly uprchlické tábory v Chorvatsku, kde některé z nich porodily, a odkud mohly pokračovat dále do ostatních států Evropy.⁸⁸ V takových případech se stopy osudů dětí narozených z válečných znásilnění ztrácejí úplně. I ženy mimo uprchlické tábory, které otěhotněly ze znásilnění, viděly jistou naději v odchodu ze země. Požádaly o azyl v jiných státech s přesvědčením, že v cizině dostanou ony i jejich děti, jakožto váleční utečenci, lepší zdravotnickou a psychosociální podporu.⁸⁹

Z psychologického pohledu je vztah mezi obětí znásilnění a jejím potomkem narušen již z podstaty toho, že matka prošla tolik traumatizujícím zážitkem. Není pochyb o tom, že

⁸³ Strupinskiene, Lina. 2010. "Living In The Shadows Of Past Atrocities: War Babies Of Bosnia". Online. *Wagadu*, no. 10: 50-71. <https://www.questia.com/library/journal/1P3-2680575061/living-in-the-shadows-of-past-atrocities-war-babies>., str. 63

⁸⁴ Lee, Sabine. 2017. *Children Born Of War In The Twentieth Century*. Manchester university press., str. 157

⁸⁵ Strupinskiene, Lina. 2010. "Living In The Shadows Of Past Atrocities: War Babies Of Bosnia". Online. *Wagadu*, no. 10: 50-71. <https://www.questia.com/library/journal/1P3-2680575061/living-in-the-shadows-of-past-atrocities-war-babies>., str. 64

⁸⁶ Strupinskiene, Lina. 2010. "Living In The Shadows Of Past Atrocities: War Babies Of Bosnia". Online. *Wagadu*, no. 10: 50-71. <https://www.questia.com/library/journal/1P3-2680575061/living-in-the-shadows-of-past-atrocities-war-babies>., str.63

⁸⁷ Konference Children born of war, příspěvek zakladatelky organizace Medica Zenica, květen 2018.

⁸⁸ Bečirbašić, Belma. 2002. "Invisible Casualties Of War". *Star Magazine*, no. BCR No.383S. Sarajevo. a Strupinskiene, Lina. 2010. "Living In The Shadows Of Past Atrocities: War Babies Of Bosnia". Online. *Wagadu*, no. 10: 50-71. <https://www.questia.com/library/journal/1P3-2680575061/living-in-the-shadows-of-past-atrocities-war-babies>

⁸⁹ Hamel, Maria Eve. 2016. "Ethnic Belonging Of The Children Born Of Rape In Post-conflict Bosnia-Herzegovina And Rwanda". *Journal Of The Association For The Study Of Ethnicity And Nationalism* 22 (2): 287-304.

trauma má vliv na mezilidské vztahy a velmi silně může ovlivňovat vztahy v rodině.⁹⁰ Trauma vzniklé např. v souvislosti se znásilněním, sexuálním zneužíváním nebo násilným útokem jiného typu může být mezigeneračně přenášeno. V případě vlivu traumatu matky na dítě počaté při znásilnění je identifikován tzv. mezigenerační přenos traumatu, který ovlivňuje mateřské pouto a rodičovské vzorce chování. Mezigenerační přenos traumatu může být popsán jako snížená schopnost rodiče poskytovat dítěti fyzickou i emoční péči.

3.1 Faktory utvářející identitu dětí zrozených ze znásilnění v Bosně a Hercegovině

Procesu utváření identity dětí zrozených z válečných znásilnění v BaH se detailně věnovala Marie-Eve Hamel. Na základě analýzy rozhovorů s matkami těchto dětí a pracovníky ženských podpůrných center definovala tři faktory ovlivňující tento proces.⁹¹ První faktor ovlivňující utváření identity dětí zrozených ze znásilnění je navázán na koncept podřízení ženské etnicity. Pachatelé vycházeli z úvahy, že ženy nemohou reprodukovat potomka své etnické skupiny, pokud je neoplodní muž stejného etnického původu.⁹² Takové vnímání žen jako pasívních příjemkyň mužské genetické informace mělo za důsledek použití sexuálního násilí jako zbraně.⁹³

Druhou součástí procesu konstrukce identity dítěte je uvalení otcovy identity na potomka.⁹⁴ Mýtus o identitě, která je geneticky odvozena od otce bez ohledu na matčinu etnicitu nebo společenský kontext, ve kterém dítě vyrůstá, je především mezi muslimskou populací hluboce zakořeněn a vnímán jako pohon válečného znásilňování.⁹⁵ Myšlenka o podřízenosti ženské etnicity a její dědičnosti výlučně v otcovské linii přijala za svou i velká část znásilněných žen.⁹⁶ Matky dětí, které byly počaty ze znásilnění, mají tendenci identitu

⁹⁰

Lee, Sabine. 2017. *Children Born Of War In The Twentieth Century*. Manchester university press., str. 155

⁹¹ Hamel, Maria Eve. 2016. "Ethnic Belonging Of The Children Born Of Rape In Post-conflict Bosnia-Herzegovina And Rwanda". *Journal Of The Association For The Study Of Ethnicity And Nationalism* 22 (2): 287-304.

⁹² Ibid., str. 295

⁹³ Ibid., str. 295

⁹⁴ Carpenter, Charli. 2000. "Surfacing Children: Limitations Of Genocidal Rape Discourse". *Human Rights Quarterly* 22: 453-457.

⁹⁵ Weitsman, Patricia. 2008. "The Politics Of Identity And Sexual Violence: A Review Of Bosnia And Rwanda". *Human Rights Quarterly* 30 (3): 561-578., str. 568

⁹⁶ Weitsman, Patricia. 2008. "The Politics Of Identity And Sexual Violence: A Review Of Bosnia And Rwanda". *Human Rights Quarterly* 30 (3): 561-578., 569

svých potomků odvozovat od etnické příslušnosti otce. Tímto sami popírají význam vlastní etnické identity. Mnohé z žen, které přišly do jiného stavu při znásilnění, se rozhodly ukončit těhotenství, často i v riskantních podmínkách, usmrtit novorozeně po porodu nebo spáchat sebevraždu. Tyto způsoby rozhodování o osudu dítěte i ženy samotné ukazují, že matky dítě vnímaly jako nechtěného potomka, který nosí identitu biologického otce. Matka, potažmo i její rodina či komunita, vnímala novorozence jako příslušníka nepřátelské skupiny, což byla v době konfliktu v BaH i po jeho skončení záležitost velmi problematická, neboť příslušnost k etnické skupině stála v centru celého konfliktu. Bosenská společnost je postavena na patriarchálních základech; navazuje na tradice jugoslávského rodinného modelu. To znamená, že ve většině případů i etnicky smíšených párů se oba rodiče shodli na tom, že ačkoliv jejich potomek může mít vlastnosti a atributy obou etnických skupin, legálně byl registrován jako příslušník otcovské etnické skupiny.⁹⁷ V těchto případech však, na rozdíl od případů dětí narozených ze znásilnění, nedochází k popření předání i matčiny identity.

Posledním faktorem procesu konstrukce identity dítěte je podle Hamel její institucionalizace. Aktivity státu/entit v oblasti ochrany takových osob jsou nedostatečné. Naopak jsou zaváděny správní prvky, které potvrzují odlišnost dítěte od zbytku společnosti. Neochota přijmout dítě narozené ze znásilnění jako člena dané etnické skupiny a neochota označit ho za oběť války má za následek vyčlenění dítěte a jeho diskriminaci.⁹⁸

3.2 Diskriminace dětí zrozených ze znásilnění v Bosně a Hercegovině

Dětem zrozeným z války v BaH jsou upírána některá základní práva definovaná v Úmluvě o právech dítěte.⁹⁹ Jedním z nich je právo na ochranu před diskriminací definované v Článku 2, podle kterého dítě nemá být vystaveno diskriminaci založené na rase, barvě, pohlaví, jazyku, náboženské příslušnosti, politickém přesvědčení, národnostním, etnickém a

⁹⁷ Skjelsbaek, Inger. 2001. "Sexual Violence And War: Mapping Out A Complex Relationship". Online. *European Journal Of International Relations*, no. 7. Sage Publications. <https://www.researchgate.net/publication/258135147>.

⁹⁸ Hamel, Maria Eve. 2016. "Ethnic Belonging Of The Children Born Of Rape In Postconflict Bosnia-Herzegovina And Rwanda". *Journal Of The Association For The Study Of Ethnicity And Nationalism* 22 (2): 287-304.

⁹⁹ Válka v Bosně a Hercegovině v letech 1992-1995 byla prvním ozbrojeným konfliktem, který proběhl po mezinárodním přijetí Úmluvy o právech dítěte.

společenském původu, majetku, postižení, rodném nebo jiném statusu jeho rodičů.¹⁰⁰ V druhé části Článku 2 jsou státy vyzvány k tomu, aby podnikly nezbytné aktivity k zajištění ochrany dítěte před takovou diskriminací.¹⁰¹

Na základě specificky vnímané identity dítěte se znásilněné ženy a jejich děti potýkají v poválečné BaH s řadou komplikací, které často výrazně ovlivňují jejich život. Diskriminace se projevuje na osobní i institucionální úrovni. Vyřazení z komunity nebo snížená možnost najít si práci výrazně snižují sociální i ekonomický standard života matky i dítěte.¹⁰² Podle výzkumu agentury UNICEF jsou děti narozené ze znásilnění v BaH v důsledku ekonomické marginalizace matek v mnohem horší ekonomické situaci než jejich vrstevníci.¹⁰³

Do ekonomické tíže dostane ženy znásilnění a následná stigmatizace, která je zněkolikanásobena, pokud žena při znásilnění počne, porodí a vychovává dítě, které představuje neustálou vzpomínku na násilí.¹⁰⁴ Děti zrozené ze znásilnění, jejichž původ okolí zná, jsou diskriminovány různými způsoby. Od fyzické a psychické šikany ve škole přes obtíže při navazování partnerských vztahů kvůli nesouhlasu partnerových rodičů.¹⁰⁵ Z rozhovorů uskutečněnými s jedenácti dívkami ve věku 11–14 let narozeným znásilněným Muslimkám vyplývá, že děti jsou běžně konfrontovány se skutečností, že „mají srbskou krev“.¹⁰⁶ Mezi vrstevníky vytváří tento aspekt záminku pro společností akceptované verbální i fyzické útoky.¹⁰⁷ Dívky samy sebe popsaly slovy jako „obětní beránci“, „nové oběti války“ nebo „jsem nenáviděná“.¹⁰⁸ Dospívající děti zrozené ze znásilnění jsou diskriminovány na základě etnicity v podobě sociálního vyloučení a šikany.¹⁰⁹

Na úrovni institucionální se diskriminace projevuje také ve formě nepřidělení

¹⁰⁰ Úmluva O Právech Dítěte. 1989. New York: Spojené národy. Článek 2.

¹⁰¹ Lee, Sabine. 2017. *Children Born Of War In The Twentieth Century*. Manchester university press., str. 165

¹⁰² Ibid., str. 165

¹⁰³ *Report Of The Joint Mission Of Unicef, Unhcr And Dci In Collaboration With The Hague Conference On Private International Law For The Protection Of The Rights Of Unaccompanied Children In Former Yugoslavia*. 1993.

¹⁰⁴ Lee, Sabine. 2017. *Children Born Of War In The Twentieth Century*. Manchester university press., str. 157

¹⁰⁵ Takševa, Tatjana. 2018. “Negotiating Identities In Post-Conflict Bosnia And Herzegovina: Self, Ethnicity, And Nationhood In Adolescents Born Of Wartime Rape”. Online. In *The Southeast European Studies Series*, 19-38. Oxon: Routledge., str.33

¹⁰⁶ Ibid., str. 33

¹⁰⁷ Lee, Sabine. 2017. *Children Born Of War In The Twentieth Century*. Manchester university press., str. 169

¹⁰⁸ Takševa, Tatjana. 2018. “Negotiating Identities In Post-Conflict Bosnia And Herzegovina: Self, Ethnicity, And Nationhood In Adolescents Born Of Wartime Rape”. Online. In *The Southeast European Studies Series*, 19-38. Oxon: Routledge.

¹⁰⁹ Lee, Sabine. 2017. *Children Born Of War In The Twentieth Century*. Manchester university press., str. 169

národnosti. V Úmluvě o právech dítěte je zakotveno právo na státní příslušnost a registraci ihned po porodu (Článek 7). Registrace je základní prerekvizitou pro další vývoj statusu dítěte ve společnosti. Zakládá legální identitu osoby, dokumentuje rodičovství a slouží jako základ k nárokování občanských práv a služeb, včetně možnosti získání psychosociální, finanční a jiné podpory a vzdělání.¹¹⁰ Mnoho dětí narozených obětmi sexuálního násilí nebylo řádně zaregistrováno ať už z důvodu náročnosti procesu pro válečné uprchlíky nebo kvůli strachu z odhalení identity otce dítěte.¹¹¹

Přidělení národnosti je proces nastavený legálními normami každého státu. V případě Bosny a Hercegoviny byl určující tzv. *ius sanguinis*, tj. způsob přidělení národnosti na základě národnosti rodičů. Děti, které neměly v rodném listě uvedenou národní příslušnost svých rodičů tak nemohly získat žádný národnostní status a zůstaly bez státní příslušnosti.¹¹²

4. Diskurzy o dětech zrozených ze znásilnění v Bosně a Hercegovině

Informace o dětech zrozených ze znásilnění v BaH uvedené v předchozí kapitole jsou založeny na sekundární odborné literatuře. Použité odborné studie vycházejí z rozhovorů s oběťmi znásilnění nebo jejich dětmi, reflektují jejich vnímání vlastní situace a analyzují překážky v legislativě ovlivňující jejich životní situaci. Pokud vycházíme ze skutečnosti, že děti narozené znásilněným ženám jsou v osobní i institucionální rovině diskriminovány na základě svého původu, je třeba analyzovat příčiny společenského smýšlení, jež k této diskriminaci vedou. Společenský diskurz lze považovat za alternativu reflektování sociální reality, která byla vytvořena a sdílena v rámci jedné skupiny.¹¹³ Veřejnost si o konkrétním tématu utváří obrázek na základě médií zprostředkovaných výstupů. Ty můžeme jednotlivě analyzovat a identifikovat jako mechanismy formující diskurzy, nejprve je však nutné znát roli médií a posoudit situaci mediální scény v daném kontextu.

4.1 Role médií a poválečná mediální scéna Bosny a Hercegoviny

Tradiční média jako tiskoviny, radiové nebo televizní vysílání i digitální média šířící

¹¹⁰ Ibid., str. 166

¹¹¹ Ibid., str.166

¹¹² Lee, Sabine. 2017. *Children Born Of War In The Twentieth Century*. Manchester university press., str. 166

¹¹³ Fairclough, Norman. 2003. *Analysing Discourse*. New York: Routledge.

informace na zpravodajských internetových portálech nebo sociálních sítích jsou považována za hlavní tvůrce názorů široké veřejnosti na určitá témata. Média mohou významně manipulovat se čtenáři, diváky nebo posluchači. Mohou podávat informace zkreslené nebo přímo nepravdivé, upřednostňovat některé zdroje před ostatními s cílem utvořit obraz o určité problematice k vlastnímu prospěchu. Motivací k záměrné manipulaci může být získání ekonomického vlivu nebo politické moci.

V případě konfliktů založených na etnické rozdělenosti společnosti, jako byl ten v BaH, sehrála mediální propaganda důležitou roli.¹¹⁴ Politické elity ovládající noviny, televizní nebo radiové stanice, mohly šířit informace, které, často kvůli emočnímu zabarvení, usnadnily dané straně vymezit se vůči druhé etnické skupině. Stejně jako před a během ozbrojeného konfliktu, i po jeho skončení hrají média důležitou roli. V ideálním případě demokratického fungování země by média měla být apolitická, informovat objektivně, žurnalisté by měli působit jako nezávislí kontroloři dodržování pravidel a být schopni upozorňovat na nespravedlnost nebo nekalost. V důsledku válečných událostí, kdy proti sobě bojovaly tři etnonacionální skupiny, je takový stav téměř nemožný. Potřeba společnosti vyrovnat se s konfliktem, sdílet traumata v rámci jedné skupiny a opodstatňovat si válečné násilí ústí v častý jev jednostranného poukazování na druhou skupinu jako jediného viníka a na svoji skupinu jako exkluzivní oběť.

Nedávné studie mediálních výstupů popisují žurnalistické mechanismy, jejichž cílem je nechat obecnost uvěřit, že „naše“ oběti jsou tragédie a „jejich“ jsou statistiky, „naše“ akce byly legitimní, zatímco „jejich“ čistě agresivní, „naše“ motivace jsou vznešené, zatímco „jejich“ podřadné.¹¹⁵ Důrazu na tragédii jedné strany je věnováno více prostoru a informace jsou uváděny v preferenčních časech, respektive na předních stranách, často je tragédie dokreslena emotivními příběhy a osobními svědectvími. Naopak oběti druhé strany jsou shrnuty pouze číselnými údaji a analytickým, neosobním popisem, což vede k dehumanizaci „druhých“.

Média vytvářejí u příjemců pocit, že „jsme v tom všichni společně, protože se všichni můžeme identifikovat s tragédií.“¹¹⁶ Etnická a národní solidarita je podpořena využitím vlajek

¹¹⁴ Glenny, Misha. 1996. *The Fall Of Yugoslavia: The Third Balkan War*. Third edition. London: Penguin books.

¹¹⁵ Lundquist, Kristina, Basil Nyama, and Orly Halpbern. 2003. "The Role Of Media In War And Peace". *New Routes: A Journal Of Peace Research And Action* 8 (2).

¹¹⁶ Ibid., str. 15

nebo dalších národních či náboženských symbolů.¹¹⁷ Takový mediální obsah může v poválečné společnosti vést k narušení plánu společenského usmíření, protože udržuje obyvatelstvo názorově rozdělené a nevyrovnané s válečným děním. Konzervuje tak stav rozdělení podle etnického klíče. Při hodnocení vlivu médií na veřejnost je tedy důležité znát vlastníky nebo vedení mediálních domů a brát v úvahu jejich politické a ekonomické zájmy. Současná média v BaH jsou rozdělena podle etnonacionálních linií, a to jak v ohledu na jejich obsah, tak na obecnost, na které cílí. Tento závěr podporuje většina analýz věnujících se poválečnému stavu bosenských médií.¹¹⁸ Většina z nich je ovlivněna etnocentrismem a politickým klientelismem. Veřejnost získává informace především z médií, která nějakým způsobem akcentují jejich etnickou příslušnost a politické názory. Mediální obsah reflektuje velmi úzké politické zájmy, důležitým aspektem sdíleného pohledu je také jazyk a náboženství. Média předávají informace téměř výlučně o jedné části společnosti, tím pádem je v rámci ní utvořen jen limitovaný soubor znalostí o „druhých“.

Tato tvrzení prokázal výzkum z roku 2013, který ukazuje, že obyvatelé Federace Bosny a Hercegoviny (dále jen FBaH) nejvíce podporují deníky Dnevni Avaz, Večernji list a Oslobođenje. V Republice srbské (dále jen RS) je to především EuroBlic, Press RS a Glas Srpske. Stejné rozdělení indikující etnickou příslušnost vykazuje také sledovanost televizních kanálů. Nejvíce populární stanice ve FBaH a RS nejsou v druhé entitě téměř vůbec sledované. Taková situace vytváří prostředí, v němž média sdílí hlavně pohled politických elit, protože jiný interpretační rámec téměř neexistuje, respektive obecnost ho nevyhledává. Většina klíčových médií na obou stranách je buď přímo kontrolována nacionalistickými politickými elitami, nebo s nimi alespoň udržuje silné pouto skrze ekonomické zájmy jejich majitelů.

4.2 Metodologie výzkumu

Za účelem analýzy veřejného diskurzu byla v této práci použita kombinace dvou kvalitativních metod: osobní rozhovory a diskurzivní analýza mediálních textů. První část výzkumu se soustředila na provedení rozhovorů s osobami nebo představiteli organizací, které se tématem dětí války zabývají. Cílem uskutečněných rozhovorů bylo zjistit, do jaké míry je téma dětí zrozených ze znásilnění v BaH přítomné, jaké programy mezinárodního

¹¹⁷ Ibid., str. 15

¹¹⁸ Turčilo, Lejla, Davor Marko, and Matthew Brunwasser. 2016. *Assessment Of The Media Sector In Bosnia And Herzegovina*. Sarajevo: US Aid.

společensví nebo místních institucí se jím zabývají a kdo a za jakým účelem tyto programy podporuje.

Během svého terénního výzkumu jsem na konci roku 2017 a během roku 2018 kontaktovala 35 organizací, které se zabývají civilními oběťmi války a přímo pracují se znásilněnými ženami, uprchlíky/vnitřně přesídlenými osobami, dětmi v nouzi, nebo jejich psychosociální podporou atd. Mezi kontaktovanými organizacemi byla jak malá lokální sdružení a neziskové organizace, tak i celonárodní i nadnárodní instituce.¹¹⁹

Vzhledem k citlivé povaze tématu, zaneprázdněnosti, ale i nezájmu, jsem na mnoho emailů a telefonátů nedostala žádnou odpověď. Někteří zástupci organizací odpověděli, že o tématu nic nevědí, nebo že nemohou s ničím pomoci. Od několika z nich se mi dostalo neurčité reakce, signalizující, že informace buď nemohou sdílet, nebo o to nemají zájem. Svojí roli mohla hrát nejen kontroverze tématu jako takového, ale patrně i častá nechuť místních pracovníků sdílet takové informace nebo zkušenosti s cizinci nebo obecně výzkumníky, kterých se v zemi pohybuje velký počet a jejichž otázky ohledně válečných událostí se mohou stát pro místní obyvatele velmi nepříjemnými.¹²⁰ Nakonec se mi podařilo dostat se do bližšího kontaktu s dvanácti osobami, jejichž výpovědi mi pomohly utvořit si ucelenější pohled na téma dětí narozených z válečných znásilnění, o jejich životní osudech a názorech bosenské společnosti na tuto problematiku.¹²¹

Navázala jsem také kontakt se dvěma dětmi narozenými znásilněným ženám, jejichž příběhy jsou v současnosti veřejně dostupné. S Alenem Muhićem jsem provedla osobní rozhovor, s Ajnou Jusić jsem se setkala na konferenci věnované dětem války a dále jsem s ní komunikovala elektronickou formou. Ačkoliv se mi podařilo být v kontaktu např. i

¹²¹ **Seznam osobních rozhovorů:**

Margherita Vismara, UNDP, Sarajevo, leden 2018

Ředitel Damir Mahmić, SOS Childrens village, Sarajevo, leden 2018

Alen Muhić, Goražde, únor 2018

Novinářka Belma Bećirbašić, Sarajevo, leden 2018

Sociální pracovnice Aida Ganović, Tuzla, únor 2018

Sanda Vukojević, Centar za istraživanje rata RS, Banja Luka, únor a říjen 2018

editelka Velma Šarić, Post-conflict research center, Sarajevo, leden 2018

Psychiatrička Amra Delić, Sarajevo, květen 2018

Ajna Jusić, Sarajevo, květen 2018

Seznam osob, se kterými jsem komunikovala formou emailu či telefonicky:

Psychiatr Behzad Hadžić

Autorka Tatjana Takševa

Ředitelka Žene žrtve rata RS

s psychology pracujícími s dětmi narozeným znásilněným matkám, v rámci výzkumu jsem rozhovory s nimi neuskutečnila. Důvodem byla etická opatrnost, která je obecně doporučována při práci s takto citlivým tématem. Vzhledem k tomu, že na základě prostudování sekundární literatury bylo zřejmé, že veřejně dostupných zdrojů existuje velmi malé množství, prvotním záměrem schůzek bylo dozvědět se od respondentů jakékoliv informace související s danou problematikou. Rozhovory tedy proběhly nestrukturovanou formou. Snažila jsem se zjistit, jaké zdroje dat o dětech zrozených ze znásilnění existují či jestli se jimi konkrétně zabývají některé instituce či projekty. Cílem bylo také získat postupně další kontakty. Každý z respondentů byl k tématu vázán jiným způsobem a mohl tedy sdílet jiný druh informací. Průběh rozhovorů vyplynul z konkrétní situace a zkušeností, které mohl a chtěl daný respondent poskytnout. Rozhovory proběhly v bosenském/chorvatském/srbském jazyce.

Výsledkem provedených rozhovorů jsou následující poznatky: žádný projekt mezinárodních nebo tuzemských organizací se konkrétně dětem ze znásilnění nevěnuje kromě organizace Zaboravljena djeca rata (Zapomenuté děti války), která vznikala v době uskutečnění rozhovorů. Nejbližší k problematice dětí mají centra péče o znásilněné ženy, což potvrzují i výzkumy založené na rozhovorech použité v předchozí kapitole. Dětské domovy nejspíš nějakými informacemi o takových dětech disponují, ale nemohou je sdílet. Nejdetailnější informace o osudech znásilněných matek a jejich dětí mají nejspíš psychologové či psychiatři, zejména pokud je o nich známo, že se věnují konkrétně dětem ze znásilnění. Psychiatr působící v oblasti Ključce pracuje s několika dětmi zrozených ze znásilnění, s ohledem na lékařské tajemství však kontakty ani informace nesdílí s žádnou jinou institucí. Závěry z uskutečněných schůzek formovaly další směřování mého výzkumu. Rozhodla jsem se zaměřit na mediální diskurz, a to proto, že všichni respondenti nezávisle na sobě sdíleli důležitou myšlenku. Média mají moc otevřít společenskou debatu a formovat veřejný diskurz, který pak dále přímo ovlivňuje životy osob. O dětech zrozených ze znásilnění je pro společnost velmi složité otevřeně hovořit, protože toto téma v sobě nese negativní emoce spojené s násilím z doby konfliktu. Veřejná detabuizace je podle respondentů hlavním krokem k tomu, aby se obětem sexuálního násilí a jejich potomkům mohlo reálně pomoci. Ať už odvaha najít si odbornou psychologickou pomoc nebo možnost dosáhnout na sociální podporu ve finanční nouzi budou ve větší míře možné teprve, až oběti nebudou vystaveny každodennímu pocitu vyloučení ze společnosti. Veřejný diskurz o dětech narozených ze znásilnění je tedy stěžejním pro výslednou kvalitu jejich života. Pokud

se některé informace získané z rozhovorů vztahují k utváření diskurzu o dětech, jsou konkrétně použity níže v rámci diskurzivní analýzy. Na základě rozhovorů s respondenty jsem definovala několik mezníků (událostí) událostí, které sehrály roli v utváření diskurzů o dětech narozených ze znásilnění v BaH. Respondenti vnímají tyto mezníky jako zásadní pro vývoj smýšlení společnosti, ne však nutně na úrovni celého státu, nýbrž pouze v rámci jedné entity či jednoho konstitutivního národa. utvořil Medializací těchto událostí si veřejnost utvářela určitý obrázek o dětech války. . Mediální výstupy informující o vybraných událostech byly analyzované za použití metody kritické diskurzivní analýzy.

4.2.1 Metoda diskurzivní analýzy

Diskurzivní analýza je zastřešující pojem pro přístupy zabývající se rolí jazyka při konstrukci sociální reality. Jedná se o kvalitativní analýzu dat pomocí rozboru psaných textů i vizuálních obrazů. Diskurzivní analýza nepředstavuje jednu metodu, ale celou řadu interdisciplinárních postupů, které se mohou do určité míry lišit z hlediska teoretických východisek i analytických postupů. Wodak hovoří dokonce o tzv. discourse studies jako o specifické společensko-vědní disciplíně na pomezí lingvistiky, psychologie, sociologie, etnologie, filosofie a dalších.¹²² Všechny přístupy diskurzivní analýzy vycházejí z předpokladu, že porozumění psychologické a sociální realitě vyžaduje zkoumat procesy, jimiž je tato realita reprezentována, reprodukována či transformována v jazyce a dalších sémiotických systémech. Diskurzivní analýzu je možno popsat jako soubor přístupů, které se snaží hledat pravidelnosti v psaných a mluvených výstupech utvářejících sociální realitu. Účastníci výzkumu popisují své chápání dané problematiky, čímž pro ni zároveň vytváří širší kontext. Svět kolem sebe tak určitým způsobem formují. Foucaultovská diskurzivní analýza, neboli poststrukturalistická analýza, se zajímá o obecné a ve společnosti platné sdílené vzorce a o jejich ideologické důsledky (tzv. interpretační repertoáry nebo diskurzy), které mají členové dané kultury k dispozici při porozumění a konstrukci sociální reality.¹²³ Zaměřuje se na to, jak mluvčí používají řeč, aby dosáhli určitých komunikačních a interpersonálních cílů, což mohou být např. obhajoba, vyjádření postoje, získání kontroly atp. Cílem takové analýzy je identifikovat v textech tyto sdílené vzorce, popsat jejich funkci

¹²² Wodak, Ruth, and Michael Meyer. 2002. *Methods Of Critical Discourse Analysis*. London: SAGE.

¹²³ Kvalitativní analýza textu: čtyři přístupy, *Metody diskurzivní analýzy*, Kateřina Zábrodská a Magda Petránošová, str. 105-106

v dané interakci a analyzovat jejich ideologické důsledky pro jedince a skupiny.¹²⁴ Na základě předpokladu, že realita je utvářena spíše, než reflektována, byla v tomto výzkumu použita metoda kritické diskurzivní analýzy.

Kritická diskurzivní analýza vnímá diskurz jako společenskou praxi v dialogickém vztahu k dalším společenským praktikám, protože je zároveň utváří a je jimi utvářena, reprodukuje a mění již existující praktiky. Diskurzy reflektují svět způsobem, jakým ho vidí jejich tvůrci, zatímco ti stejní aktéři se tím snaží dosáhnout svých ideologických cílů skrze utvářené diskurzy. V rámci kritické diskurzivní analýzy je uplatněna empirická analýza textů, která je využita pro odhalení role diskurzivních praktik v udržování a měnění společenského pořádku.¹²⁵

Textová analýza začíná identifikací společenské oblasti a událostí, kterých se text dotýká. V rámci jednoho textu se analýza zabývá různými vztahy a komunikačními technikami, které tyto vztahy předávají obecnostem. Prostředky legitimizace vyjádřených postojů jsou rozebírány stejně jako sémantické jevy. Diskurzy jsou viděny jako možnosti, kterými je prezentována realita. V rámci diskurzu se dále výzkumník zaměřuje na inkluzi a exkluzi prvků společenského dění (aktivita, osoby, objekty a ostatní), na prostředky jejich reprezentace a na stupeň generalizace.¹²⁶

4.3 Analýza diskurzů o dětech zrozených ze znásilnění

Pro účely diskurzivní analýzy byly použity texty podávající informace o definovaných událostech, které diskurz formovaly. Kromě online vyhledávání na webových portálech jsem texty hledala také v archivu médií Mediacentar v Sarajevu. Digitalizovaný archiv umožňuje s pomocí fulltextového vyhledávače procházet hlavní noviny vycházející ve FBaH od roku 1996 do současnosti. Tiskoviny vycházející v RS nejsou do archivu zařazeny, proto jsem texty z této entity vyhledávala na jednotlivých portálech. Do analýzy bylo zahrnuto 37 textů věnujících se problematice dětí zrozených z války. Vzhledem k tomu, že se debata ve

¹²⁴ Kvalitativní analýza textu: čtyři přístupy, *Metody diskurzivní analýzy*, Kateřina Zábrowská a Magda Petrjánošová, str. 105-106

¹²⁶ Kvalitativní analýza textu: čtyři přístupy, *Metody diskurzivní analýzy*, Kateřina Zábrowská a Magda Petrjánošová, str. 105-106

společnosti otevírala postupně během dvaceti let, četnost článků z jednotlivých období se liší. Z období přibližně do roku 2005 existuje jen malé množství textů a do analýzy tedy byla zahrnuta většina z nich. Mezi lety 2006–2018 se textů začalo postupně objevovat stále více. Je zřejmé, že některé příběhy a informace mezi sebou jednotliví autoři sdíleli a opakovali. Pro účely této práce byly vybrány pouze ty texty, které podávají unikátní informace. Vyřazeny byly takové články, které se neliší obsahem ani výrazovými prostředky. Všechny níže analyzované texty byly publikovány v novinách nebo na portálech, které patří mezi nejčtenější. Lze proto předpokládat, že na širší obecnostvo a utváření jeho názoru mohly mít reálný vliv. Oproti tomu vyřazeny byly texty publikované na soukromých blozích nebo alternativních portálech, jejichž obecnostvem je pouze úzká skupina osob.

Zvolenými mezníky jsou: publikace prvních textů o dětech v kontextu válečného násilí; uveřejnění filmu *Grbavica*; medializace osudů dítěte narozeného znásilněné ženě a snaha o emancipaci dětí války.

První zmínky o dětech v kontextu válečného násilí

První informace o dětech války byly publikovány v souvislosti s rostoucím počtem uveřejňovaných příběhů znásilněných žen. Byly to články primárně o matkách. Jejich děti byly zatím jen okrajově zmiňovány, hlavně v kontextu složité situace žen v poválečném životě, komplikovaného navazování vztahu mezi matkou a dítětem a traumatických vzpomínek na akt znásilnění. V tomto období, tedy přibližně mezi lety 2001—2005, byly děti staré pouze do deseti let věku a k situaci se tedy samy nevyjadřovaly.

O děti narozené znásilněným matkám se detailně zajímala novinářka Belma Bečirbašić, která uskutečnila desítky rozhovorů s oběťmi v ženském centru VIVE žene v Tuzle. Toto sdružení bylo založeno již během války, a i několik let po jejím konci poskytovalo obětem azyl a následnou psychosociální podporu. V tomto centru se sdružovalo i několik žen, které v důsledku znásilnění porodily dítě. O nich se veřejnost dozvěděla v jednom z prvních textů na toto téma s titulkem *Neviditelné oběti války*¹²⁷, který byl publikován v roce 2002.¹²⁸ Přestože se autorka článku chtěla tématu dále věnovat a pomoci s jeho detabuizací, nebylo to v té době možné kvůli chybějícím datům a informacím.¹²⁹

¹²⁷ Bečirbašić, Belma. 2002. "Invisible Casualties Of War". *Star Magazine*, no. BCR No.383S. Sarajevo.

¹²⁸ Bečirbašić, Belma. 2002. "Invisible Casualties Of War". *Star Magazine*, no. BCR No.383S. Sarajevo.

¹²⁹ Osobní rozhovor s Belmou Bečirbašić.

Podle respondentů, kteří pracovali se znásilněnými ženami po válce, byla důležitým bodem ve vývoji společenské otevřenosti vůči tématu válečného násilí a jeho důsledků angažovanost herečky Angeliny Jolie. Ta iniciovala sestavení manuálu pro sociální pracovníky nebo terapeuty s radami, jak pracovat s traumatizovanými ženami.¹³⁰ Tento manuál samozřejmě sám o sobě nebyl mezníkem ve věci veřejného vnímání znásilněných žen. Mediální pozornost, kterou však tuzemská média upřela na aktivitu americké herečky v zemi a také na film v její režii s názvem *V zemi krve a medu* natočený v roce 2011, pomohla otevřít debatu o znásilněních a jejich následcích.¹³¹ I přesto, že snímek samotný si vysloužil značnou kritiku hlavně mezi srbskou populací a Angelina Jolie je v Republice srbské vnímána primárně negativně, její pozitivní vliv na otevření debaty ocenila i Sanda Vukojević z Centra pro výzkum válečných zločinů RS.¹³²

K tomuto mezníku se také tematicky vztahují jeden text srbský a jeden chorvatský, které však byly publikovány až o několik let později (2011 a 2017). To ukazuje na fakt, že problematika dětí narozených znásilněným ženám se mnohem dříve začala otevírat v muslimském prostředí. Text *Zpovědi Srbek znásilněných v Sarajevu – znásilňovány v chorvatských a muslimských táborech*¹³³ vyšel v roce 2011 na srbském portálu Glas srpske. Tento článek tematicky zapadá do kategorie mediálních výstupů informujících o válečných znásilněních spíše než o dětech. Již v titulku dává do souvislosti srbské oběti s chorvatskými a muslimskými zločinci. Je tedy striktně založen na etnické diferenciaci účastníků konfliktu. V srbském prostředí je tento text obzvláště výjimečný tím, že zmiňuje také problematiku nechtěných otěhotnění. Uvádí informace o doktorovi Krstićovi, který pracoval během bosenské války v bělehradské nemocnici, kde mezi jeho pacientkami byly znásilněné uprchlice z konfliktu. Dr. Krstić uvádí, že z 21 pacientek, které si přály potrat, nakonec šest porodilo, neboť byly již v pokročilém stádiu těhotenství, kdy potrat nemohl být proveden. Žádná z těchto matek si své dítě nenechala. Příběh těchto dětí je ukončen informací, že z porodnice byly předány do péče bělehradskému dětskému domovu.

¹³⁰ *International Protocol On The Documentation And Investigation Of Sexual Violence In Conflict*. 2017. Second edition. UK foreign office.

¹³² Osobní rozhovor se Sandou Vukojević.

¹³³ Srna. "ISPOVIJESTI SRPKINJA SILOVANIH U SARAJEVU (2) - Silovana U Hrvatskim Pa Muslimanskim Logorima." *Glas Srpske*, Feb 18, 2011. <https://www.glassrpske.com/lat/drustvo/feljton/isповijesti-srpkinja-silovanih-u-sarajevu-2-silovana-u-hrvatskim-pa-muslimanskim-logorima/53261>.

Článek *Válečná znásilnění: „Chorvatky o tom hovoří nejméně“*¹³⁴, publikovaný v roce 2017 na chorvatském portálu Express hovoří primárně o znásilněních během války a o traumatu, které ženám zůstalo. Jak napovídá titulek, hlavním motivem je teze, že chorvatské ženy, které byly vystaveny sexuálnímu násilí, o tom hovoří méně než Muslimky nebo Srbky. Autor textu uznává, že zločinů na ženách se dopouštěly všechny strany konfliktu, nicméně pozornost je zde upřena na utrpení chorvatských žen. Na rozdíl od mnoha dalších textů v chorvatských médiích hovořících o znásilnění, zde můžeme najít i téměř výjimečnou pasáž pojednávající o dětech, které se znásilněným ženám narodily. Sociální pracovnice Branka popisuje situaci ženy, která odevzdala dítě k adopci, ale vzala si ho zpět, když mu bylo sedm let.

*„Byla to chyba. Bila dítě každý den, bila ho z nenávisti a pak kvůli tomu plakala. Šest let společně podstupovaly terapie, a nakonec se jim podařilo dojít k tomu, že spolu mohou bydlet.“*¹³⁵

Ačkoliv v textu najdeme tento odstavec zmiňující děti narozené v důsledku znásilnění, hlavním motivem je komplikovaná životní situace a trauma matky, respektive vztah matky s vlastním dítětem. O životě dětí se čtenář nic dalšího nedozví.

Film Grbavica otevírá širší společenskou debatu

Výraznou událostí, která formulovala vývoj společenského povědomí o dětech narozených znásilněným matkám, bylo natočení filmu Grbavica režisérkou Jasmilou Žbanić v roce 2006. Ačkoliv byl tento snímek oceňován především na zahraničních festivalech, velkou pozornost si vysloužil i u domácího publika. Hlavní dějovou linií filmu je příběh znásilněné Muslimky Esmy a její dcery, přičemž důraz je kladen jak na složitou finanční situaci po válce a snahu matky o zabezpečení rodiny, tak na komplikovaný proces formování jejich

¹³⁴ Kalogjera, Ivana. "Ratna Silovanja: "Hrvatice Najmanje O Tome Govore"." *Express*, Jul 24, 2017. <https://www.express.hr/life/ratna-silovanja-hrvatice-najmanje-o-tome-govore-11537>.

¹³⁵ „Osim s njima, Branka radi i s djecom koju su dobile kao posljedicu silovanja. Jedna od žena je čim je rodila dala bebu na posvajanje, ali ga je uzela nazad kada je napunio sedam godina. Bila je to greška. "Tukla je to dijete svaki dan. Tukla ga je zbog mržnje, a onda bi se rasplakala. Šest godina su zajedno išli na terapiju i tek sada su došli do toga da mogu živjeti zajedno." Prema njenim saznanjima, nijedno dijete rođeno u silovanjima nikada nisu upoznali svoje očeve niti znaju bilo što o njima. Isto je i s očevima. Nijedan od njih nije priznao da imaju djecu, niti će se to dogoditi, jer će priznanjem da su im to djeca priznati da su počinili zločin.“

vzájemného vztahu. Dcera, která prochází pubertou, zjistí, že její otec nebyl tzv. šehíd, tedy mučedník, který zemřel na bojové frontě. Tuto lež odhalí v momentě, kdy kvůli finanční úlevě při účasti na školním výletě musí dodat rodný list otce, a matka je tím donucena sdělit jí pravdu. Emotivní scéna, ve které matka dceru zbije a křičí na ní, že je bastard, poukazuje na jev, kdy matka nedokáže dítě zcela přijmout, protože je živoucí vzpomínkou na traumatizující zkušenost a následnou stigmatizaci kvůli znásilnění.

Na rozdíl od prvních novinových textů líčících příběhy, ve kterých jsou děti zrozené ze znásilnění zmíněny spíše odosobně, ve filmu *Grbavica* se Jasmina Žbanić pokouší vyobrazit také problematiku vyrovnání se se svým původem z pohledu dítěte. Otázka významu etnické příslušnosti dcery je vyobrazena pocitem studu dcery, která sama vnímá svoji identitu jako poskvřenou. Diskriminace a vyloučení z okruhu spolužáků vede k rebelii proti matce i ostatním a divák vnímá tíhu společenského odsouzení mladé dívky na základě původu, který nemůže ovlivnit. Námět filmu byl založen na pravdivém příběhu a známým faktem se stalo i to, že režisérka strávila delší čas v centru Medica Zenica, kde na základě pozorování žen a jejich dětí získávala inspiraci pro scénář a mohla díky tomu příběh vylíčit dostatečně realisticky.

Snímek byl předveden a oceněn také na některých zahraničních filmových festivalech, což mu v tuzemských médiích zajistilo zvýšenou pozornost. V textu *Grbavica*¹³⁶ publikovaném v magazínu *Feral Tribune* v roce 2006 je ocenění snímku Zlatým medvědem z berlínského filmového festivalu dáno do souvislosti s dopadením válečného zločince Ratka Mladiće, které se odehrálo v téže době.

„...protože scénář filmu Grbavica a skutečný charakter strašného zločince jsou spojeny stejnou tragédií, do značné míry zanedbávanou na celém území rozpadlé bývalé Jugoslávie, zejména v Bosně, zločiny masového znásilňování muslimských žen...“¹³⁷

Tímto propojením je odvedena pozornost od příběhu dítěte a složitého navazování vztahu mezi matkou a dcerou, zatímco hlavním motivem, který by společnost, podle autora, měla

¹³⁶ Erceg, Heni. "Glede i Unatoc Grbavica." *Feral Tribune*, Feb 24, 2006.

¹³⁷ „Jer filmski scenarij Grbavice i realni lik jednog strašnog zločinca povezuje ista tragedija, uglavnom zanemarivana na čitavom području raspadnute bivše Jugoslavije, u Bosni posebno, zločin masovnih silovanja muslimanskih žena.“

řešit, zůstávají nevyřešené válečné zločiny a potrestání jejich pachatelů.

Sledování osudu dítěte narozeného znásilněné ženě a jeho medializace

Film Grbavica a jeho medializace vnesl do bosenské společnosti, především do její muslimské části, nový pohled na důsledky válečného násilí. Téma dětí války však naplno otevřelo až odkrytí příběhu chlapce Alena Muhiće. Alen se narodil v roce 1993 bosenské Muslimce, která byla během války znásilněna bosenským Srbem. Matka Alena porodila v porodnici ve městě Goražde. Ihned po porodu jej ale odmítla a odešla. Alena později adoptovala rodina z Goražde, která se o něj starala hned po porodu, protože otec této rodiny pracoval v nemocnici jako lékař. Alen prožil běžné dětství s oběma rodiči a sestrami. Zlom nastal, když mu spolužáci ve škole při hraní fotbalu v narážce řekli, že je „četnický bastard“.¹³⁸

„Vsechno začalo hloupou dětskou hádkou. Honili jsme se a říkali jsme si navzájem: ‚Udělal jsi to, udělal jsi tohle...‘ V jednu chvíli mě uhodil a já jsem mu to vrátil. Byl velmi naštvaný a začal na mě křičet: ‚Odpornej lidskej odpade, jsi adoptovanej, tvoje matka tě opustila, parchante jeden, četnicej parchante, četnické dítě! Našli tě v popelnici!‘ Byl jsem v šoku a v rozpacích kvůli těm nadávkám. Udeřil jsem ho ještě jednou a rozběhl se k domu. Nepřestával jsem plakat.“¹³⁹

Zmatený Alen se poté od rodičů dozvěděl pravdu o svém původu a o adopci. Velikou medializaci jeho příběhu po roce 2003 měl na svědomí filmař Šemsudin Gegić, který Alena vypátral a rozhodl se o něm natočit film *Chlapec z válečného filmu*¹⁴⁰. Alenův příběh se stal velmi populárním a mezi lety 2004 – 2011 vyšlo mnoho novinových textů zabývajících se

¹³⁸ "Došao U Posjetu Kod Svog Oca – to Je Zločinac: Pokucao Sam Mu Na Vrata U Foči, U Njemu Nema Ništa Ljudsko." *Novi Horizonti*, Nov 25, 2017. <http://www.novihorizonti.ba/dosao-u-posjetu-kod-svog-oca-to-je-zlocinac-pokucao-sam-mu-na-vrata-u-foci-u-njemu-nema-nista-ljudsko/>

¹³⁹ „Sve je počelo s glupom dječjom svadom oko nebitnih stvari. Gurkali smo se i i govorili jedan drugome 'ti si napravio ovo, ti nisi napravio ono...'. U jednom trenutku me udario i ja sam mu uzvratio. Jako se naljutio i počeo vikati na mene: 'Smeće odvratno, ti si posvojen, tvoja majka te napustila, kopile jedno, četničko kopile. Četničko dijete! Našli su te u kanti za smeće!'. Bio sam u šoku, ali i posramljen zbog tih riječi. Udario sam ga još jednom i počeo trčati prema kući. Cijelo vrijeme sam plakao - ispričao je Alen.“

¹⁴⁰ Dječak iz ratnog filma.

nejen jeho osudem, ale také úspěchem natočeného filmu.¹⁴¹

V roce 2015 vzniklo pokračování s názvem *Stupica nevidljivog djeteta*, ve kterém Alen pátrá po svých biologických rodičích. Alen se stal v muslimském prostředí celebritou, svůj příběh vyprávěl stále dokola tuzemským i zahraničním médiím. Byl to první příběh dítěte narozeného znásilněné ženě podložený realitou, který byl bosenské veřejnosti skrze média podáván. Filmy, ve kterých Alen vystupoval, se později staly předmětem částečné bulvarizace. Mezi Alenem a filmařem probíhal spor o odměnu za natočení snímku a tento konflikt se stal častým předmětem mediálních výstupů. I díky točení druhého dílu mohla veřejnost Alenův příběh sledovat dlouhodoběji a v reálném čase vidět jeho vývoj od mladého chlapce, který zjistil pravdu o svém osudu, po dospívajícího muže samostatně se prezentujícího v různých společenských rovinách: jako šťastný manžel a otec, seriózní zdravotní pracovník v nemocnici v Goražde a později i jako aktivista a bojovník za lepší podmínky pro oběti znásilnění a jejich děti.

Text s názvem *Tohle je násilník Radmilo Vuković, mladý Alen je jeho biologický syn*¹⁴², který vyšel na portálu Republikainfo.com v roce 2015, popisuje životní příběh Alena.¹⁴³ Hned v úvodu textu je bez jakékoliv reference zmíněno, že jeho příběh není v BaH jedinečný, neboť děti zrozených z válečných znásilnění žijí v zemi stovky. Význam Alenova příběhu jako prvního odhaleného a zveřejněného vyzdvihuje sám Alen tvrzením, že po uvedení filmu o něm se mu ozvalo mnoho dětí, které neznají osud svého otce a myslí si, že by mohly mít podobný životní příběh jako on.

Ačkoliv autor explicitně zmiňuje etnicitu obou biologických rodičů, tedy otce Srba a matky Muslimky, dodává, že takové děti se vyskytují na všech stranách konfliktu, tedy nepřímou poukazuje na to, že znásilňování během války se dopouštěly muži všech tří národností. V souvislosti s dokumentárním filmem, který o Alenovi točil režisér Šemsudin Gegić, je vyzdvížena obava adoptivních rodičů, aby Alen v nadšení z nalezení své biologické matky neopustil ty, kteří ho vychovali. Tuto obavu Alen vyvrací tvrzením, že nic takové se nestane, protože je považuje za opravdové rodiče a pouze jim vděčí za vše, co

¹⁴¹ Např. texty: Carpenter, Charli. "Prekidanje Sutnje O Efektima Ratnog Nasilja." *Oslobodenje*, Aug 26, 2004.; Du., M. "Neispricane Svjetske Price: Djeca Rata." *Oslobodenje*, Apr 7, 2007.; Cu., M. "Djeca Koja Tragaju Za Identitetom." *Dnevni Avaz*, Oct 1, 2011.

¹⁴² "Ovo Je Silovatelj Radmilo Vuković, a Mladi Alen Je Njegov Biološki Sin." *Republika*, Mar 31, 2015. <http://www.republikainfo.com/index.php/izdvojeno/17227-ovo-je-silovatelj-radmilo-vukovic-a-mladi-alen-je-njegov-bioloski-sin>.

v životě má a čeho dosáhl. Tím je v textu upozaděna rovina pokrevní spřízněnosti, a naopak vyzdvižen prvek nezávislosti lidské identity na genetických prvcích. Tato linie dále pokračuje při vylíčení části příběhu, kdy Alen vyzdvihuje sílu a dobrosrdečnost adoptivních rodičů a zároveň odsuzuje svého otce za zločin znásilnění, který spáchal. Alen tímto v morální rovině popírá roli genetiky. Ačkoliv je synem zločince, cítí se být někým úplně jiným, a to zejména díky výchově, které se mu dostalo od adoptivních rodičů. Své biologické matce Alen vyjadřuje především pochopení pro to, čeho se dopustila, protože rozumí tlaku psychického a fyzického traumatu, které si nesla po znásilnění.

Téma pátrání a případného shledání s biologickými rodiči je v textu patrné, negativní důraz je kladen na srbského zločince – násilníka, zatímco krok odložení dítěte biologické matky je vyhodnocen jako neutrální a podpořen emocí pochopení. Pozitivně vyznívá především vztahová rovina mezi Alenem a adoptivními rodiči, kteří nebrali v úvahu jeho původ.

Text *Můj otec – válečný zločinec z Foči*¹⁴⁴, který vyšel v roce 2017 na portálu Deutsche Welle upozorňuje příběhem Alena Muhiće na fakt, že válečná znásilnění a jejich důsledky jsou celospolečenským problémem. Alen tvrdí, že v celé zemi žijí tisíce děti s podobným osudem, ale nikdo o tom nemluví. Prvek mlčení je v tomto textu jedním ze stěžejních. Pro něj samotného byla velmi těžká situace, kdy se o svém původu dozvěděl. Mlčení společnosti o problematice válečného znásilnění považuje za velikou překážku se s takovým příběhem vyrovnat. Titulek se snaží zaujmout obecnostv spojením slov otec a zločinec a je jasným odkazem na válečné zločiny Srbů pocházejících z města Foča. Biologického otce Alen odsuzuje už i na základě vlastní zkušenosti – osobního shledání s ním, když říká, že v něm nenachází nic lidského.

Článek *Život po znásilnění: nejméně 61 dětí u BaH bylo narozeno z válečných znásilnění, znásilněné ženy stěží hovoří o svých osudech*¹⁴⁵ vyšel na portálu Tuzlanski v roce 2014. Titulek slučuje dohromady téma traumatu žen ze znásilnění a téma dětí, které se z takových činů narodily a nyní pátrají po svém původu. Text uvádí odhad spodní hranice

¹⁴⁴ Rose, Jasmina. "Moj Otac - Ratni Zločinac Iz Foče " *Deutsche Welle*, Jul 31, 2017. <https://www.dw.com/bs/moj-otac-ratni-zlo%C4%8Dinac-iz-fo%C4%8De/a-39903512>.

¹⁴⁵ "Život Poslije Silovanja: Najmanje 61 Dijete U BiH Je Rođeno Nakon Silovanja U Ratu, Silovane Žene Teško Pričaju O Svojoj Sudbini " *Tuzlanski.Ba*, Jul 18, 2014. <http://tuzlanski.ba/infoteka/zivot-poslije-silovanja-najmanje-61-dijete-u-bih-je-rođeno-nakon-silovanja-u-ratu-silovane-zene-tesko-pricaju-o-svojoj-sudbini/>.

počtu dětí narozených v důsledky znásilnění podle statistiky organizace Žene žrtve rata. V textu se čtenář dozví, že věznění v táborech a systematické znásilňování bylo součástí válečné strategie na všech stranách války. Všechny konkrétně zmíněné příběhy se týkají žen znásilněných srbskými vojáky.

Děti války jako oběti a bojovníci

Alenův příběh byl následován odkrytím osudu Ajny Jusić, která se poprvé k tématu dětí narozených ze znásilnění vyjádřila v roce 2017. Na akademické konferenci v Sarajevu v květnu roku 2018 Ajna společně se svou matkou odhalila, že jsou to ony dvě, které byly předlohou režisérce Jasmile Žbanić. Film Grbavica vznikl na základě jejich příběhu. Matka, bosenská Muslimka znásilněná bosenským Srbem, porodila dceru, kterou si nakonec i přes všechna traumata nechala a vychovala ji. Část života strávily v ženských centrech, poté se osamostatnily. Ajnu spolu s její matkou vychovával i matčin partner, svého biologického otce považovala za mrtvého. O svém původu se dozvěděla ve chvíli, kdy náhodou doma objevila zdravotnické a psychologické záznamy pocházející z centra Medica Zenica, které jim poskytovalo podporu. Vzhledem k tomu, že se Ajnin příběh na veřejnost dostal až v době, kdy byla již v dospělém věku, byl medializován značně odlišně v porovnání s příběhem Alena. Ačkoliv média ráda vyprávějí složitý a emotivní příběh Ajnina dospívání, Ajna sama hovoří v rozhovorech spíše o problematice dětí narozených znásilněným matkám obecně a profiluje se jako aktivistka v boji za změnu legislativy týkající se ochrany civilních obětí války.

Tento přístup zastávají Ajna Jusić i Alen Muhić od roku 2018 zejména jako reprezentanti nově založeného sdružení s názvem Zapomenuté děti války. Jeho zakladatelkou je psychiatricka bosenského původu Amra Delić, která se dlouhodobě tématem dětí války zabývá. Založení organizace iniciovala, aby mohla ve větším měřítku problémy dětí války systematicky identifikovat a dále s nimi pracovat.¹⁴⁶ Díky svému akademickému výzkumu zaměřenému na analýzu dlouhodobých životních podmínek dětí války, měla doktorka Delić kontakty na některé znásilněné ženy a jejich děti v BaH. Proto se jí podařilo s iniciativou začít. Podle jejích slov je prvním cílem organizace Zapomenuté děti války oslovit co nejvíce dětí války, snažit se je vzájemně seznámit a postupně je podpořit

¹⁴⁶ Osobní rozhovor s Amrou Delić.

ve sdílení problémů mezi sebou. Z toho potom dále mohou vyústit snahy o větší informovanost společnosti a o plošnou změnu životních podmínek této skupiny obětí války.¹⁴⁷

Článek publikovaný v roce 2018 na portálu Klix s názvem *Jusić: děti narozené jako následky válečných zločinů v BaH jsou zapomenuté*¹⁴⁸ podává informace z tiskové konference o sdružení Zapomenuté děti války a slovy jeho představitelů vysvětluje aktivity, motivaci a cíle organizace. Ajna jako předsedkyně sdružení upozorňuje na to, že ačkoliv statistiky ukazují, že bylo znásilněno mezi 20 000 a 50 000 žen, neexistuje žádná veřejná instituce, která by se věnovala legislativě o ochraně dětí narozených z těchto znásilnění. Říká, že většina dětí, stejně jako ona, nezná jména svých biologických otců, což je v zemi, kde je administrativně nastavený primát otce, problematické. Ajna Jusić prezentuje i konkrétní změny, o kterých by rádi začali jednat. Jmenuje Zákon o rodných listech¹⁴⁹, ve kterém by měla být zakotvena možnost, aby každý měl na výběr a mohl případně nechat zapsat jen jméno matky, tzn. políčko otce může zůstat prázdné. Dále jmenuje Zákon o sociální ochraně a Zákon o ochraně civilních obětí války, do kterého by děti války měly být zahrnuty. Ajna používá označení „dětí narozené jako následky válečných událostí“.

Článek s názvem *Děti narozené jako následky války „neexistují“: Chceme být viditelní a rovnocenní, nepotřebujeme lítost*¹⁵⁰ byl publikován v roce 2018 na portálu Klix. Líčí příběh Ajny a přináší rozhovor s ní o tématu dětí narozených z válečných znásilnění a nově založeném sdružení. V titulku i v textu samotném se vyskytuje několik výrazů označujících děti narozené znásilněným matkám. První z nich, „dětí narozené v důsledku války“, evokuje jejich spjatost s dobou konfliktu. Další označení, které vysvětluje Ajna, zní „neviditelné děti války“, ve kterém je důraz kladen na fakt, že tyto osoby se sami cítí znevýhodněné a pro okolí neviditelné. Vychází ze souboru příběhů znásilněných matek a jejich dětí a upozorňuje na problémy, které prezentuje jako běžné pro tuto skupinu obyvatel. Zdůrazňuje především potřebu, aby se o celém tématu začalo otevřeně hovořit. Dále vyslovuje myšlenku, že nestojí o soucit a nechtějí být vnímány jako ubohé oběti, jediné, co

¹⁴⁷ Osobní rozhovor s Amrou Delić.

¹⁴⁸ FENA. "Jusić: Djeca Rođena Kao Posljedica Ratnih Zbivanja U BiH Su Zaboravljena." *Klix.Ba*, Nov 20, 2018. <https://www.klix.ba/vijesti/jusic-djeca-rodjena-kao-posljedica-ratnih-zbivanja-u-bih-su-zaboravljena/181120090>.

¹⁵⁰ N., M. "Djeca Rođena Kao Posljedica Rata "Ne Postoje": Želimo Biti Vidljivi i Jednaki, Ne Treba Nam Sažaljenje." *Klix.Ba*, Aug 3, 2018. <https://www.klix.ba/vijesti/bih/djeca-rodjena-kao-posljedica-rata-ne-postoje-zelimo-bit-vidljivi-i-jednaki-ne-treba-nam-sazaljenje/180803030>.

potřebují, je rovnost zaručená legislativou.

„Velké množství těchto žen otěhotnělo a většina z nich porodila děti, které systém v naší zemi neuznává. Nemají právo na dávky, nejsou osvobozeny od školného, nemají právo na stipendia a celý jejich život musí vysvětlovat, proč je část jejich rodného listu prázdná.“¹⁵¹

V textu nezaznívá vysvětlení, že těmito právy disponují osoby uznané za civilní oběti války nebo např. osoby, jimž zemřel otec v konfliktu jako voják, mezi něž děti zrozené ze znásilnění legislativně nepatří.

Sdružení Zapomenuté děti války je podle jeho předsedkyně důležité především proto, že ti, kteří se do něj zapojili, poprvé mohou cítit, že na svůj nelehký životní osud nejsou samy, že ho sdílí s dalšími. Jako mluvčí sdružení vyjadřuje Ajna odpor k nacionalismu a dává tento svůj přístup do spojitosti s výchovou, které se jim dostalo od matek. Zároveň vyjadřuje odhodlání k boji za spravedlnost pro znásilněné ženy – jejich matky.

"Vyrostli jsme tak, že nás matky neučily o nenávisti a nacionalismu, protože jim to není blízké. Znají pouze bolest, kterou zažily. Vinní jsou jednotlivci, kteří tyto zločiny spáchali, nikoliv národy. Matky zemřou a nedočkají se spravedlnosti. Jsme tu proto, abychom jim poskytli podporu, poradili se a nevzdali se."¹⁵²

Článek s názvem *Alen odpustil všem*¹⁵³ byl vydán v roce 2018 na chorvatském portálu 100posto. V titulku, stejně jako v celém textu, je zvýrazněn komplikovaný vztah syna s biologickými rodiči a význam etnické identity otce-zločince a matky-oběti. Oproti dřívějším textům sdílejícím se čtenáři Alenův příběh zde Alen začíná zastávat specifickou

¹⁵¹ „Veliki broj ovih žena je zatrudnjelo, a većina ih je rodila djecu koju sistem u našoj državi ne prepoznaje. Oni nemaju pravo na olakšice, nisu oslobođeni plaćanja školarine i raznih uvjerenja, nemaju pravo na stipendiju, a cijeli svoj život moraju objašnjavati zašto je dio strane njihovog rodnog lista prazna.“

¹⁵² „Odrastali smo tako nas majke nisu učile o mržnji i nacionalizmu jer one za to ne znaju. Znaju samo za bol koju su doživjele. Narodi nisu krivi, krivi su pojedinci koji su počinili te zločine. Majke umiru, a da ne dočekaju pravdu. Ali tu smo sada da im pružimo podršku, damo savjet i nećemo odustati“, zaključila je Jusić.“

¹⁵³ Starcevic, Lada Novak. "Alen (25) Je Oprostio Svima." *100posto*, Aug 4, 2018. <https://100posto.hr/zivot/otac-mi-je-srpski-vojn timer-koji-je-silovao-majku-a-ona-me-ostavila-u-rodilistu-no-ne-zelim-biti-zrtva-nikoga-ne-mrzim-i-sretan-sam>.

roli reprezentanta společenského vyrovnání se s válečnými traumaty. Je nově představen jako aktivista a předseda sdružení Zapomenuté děti války. Ve svých vyjádřeních prezentuje boj proti stigmatizaci obětí a problematiku mlčení. Do jasného protikladu staví oběti, jako ty, kterým se má pomoci, a zločince, jako ty, kteří mají nést následky svých činů a stydět se. Vyjadřuje přání, aby více obětí začalo o svých traumatech hovořit, protože to je jediný způsob, jak se zbavit společenské stigmatizace.

„Vždycky jsem bojoval proti stigmatu a vždycky budu. Jen nerozumím jedné věci: Proč nejsou stigmatizováni pachatelé a ti, kteří přihlíží a mlčí, ale oběti? Podle mého názoru je největším problémem, že oběti mlčí, protože jsou odsouzeny komunitou. Přál bych si, aby každá oběť promluvila, vyšla z kazajky oběti, bojovala s námi, protože ony nemají důvod se stydět za to, co neudělaly, za co nenesou vinu. Pachatelé se musí stydět, ne oběti. Jsem si vědom toho, že nejsem jediný a upřímně doufám, že o tom budou ostatní mluvit svobodně, beze strachu. Dokud se bude mlčet, bude existovat stigmatizace. Pomozte nám, abychom my pomohli druhým.“¹⁵⁴

Při popisu aktivit a hodnot sdružení Zapomenuté děti války se Alen jako jeho předseda vyjadřuje také jako bojovník za multietnické soužití, navíc uměňuje roli víry a národnosti před hodnotami jako je solidarita a pomoc druhým.

"V naše sdružením jsou Bosňáci, Srbové a Chorvati. Jsme všichni stejní. Jsme bratři a sestry. Nezajímá nás víra a národ. Jsme všichni rovní. Milujeme se a pomáháme si. Toto je jméno, které jsme si dali sami. Jinak nám říkají různými jmény, která jsou často nelidská a stigmatizující, ale to nám nebude bránit v hledání a získání místa pod

¹⁵⁴ „Ja sam se oduvijek borio protiv stigme i uvijek ću se boriti. Samo mi jedno nije jasno: Zašto se ne stigmatiziraju počinitelji i oni koji gledaju, a šute, zašto se stigmatiziraju žrtve? Po meni je najveći problem što žrtve šute, a šute jer ih osuđuje zajednica. Moja je želja da svaka žrtva progovori, da izađe iz oklopa žrtve, da se bore zajedno sa nama, jer nemaju razloga da se srame za ono što nisu napravili, za ono za što nisu krivi. Trebaju se sramiti počinitelji, a ne žrtve. Svjestan sam da nisam jedini, ali se iskreno nadam da će i ostali pričati o tome slobodno, bez straha. Dok se šuti, podržava se stigmatizacija. Pomozite nama, da bi mi pomogli drugima“, kaže nam potpuno otvoreno Alen, koji je aktivist i predsjednik skupštine udruženja 'Zaboravljena djeca rata'.“

sluncem.“¹⁵⁵

Ve svých vyjádřeních se obrací také na osoby, které uráží oběti nebo jejich blízké a odsuzuje jejich chování v kontextu kvalitního života celé společnosti.

*"Mám vzkaz pro všechny, kteří vysílají nenávistné zprávy, zprávy, které uráží oběti, matky, lidi, kteří ztratili nejbližší. Doporučil bych jim, aby se dostali pryč z této sféry života, aby otevřeli oči, protože ničeho nedosáhnou. Bohužel jsou tito lidé omezeni. Dokud lidé takto přemýšlí, nebudeme se mít lépe."*¹⁵⁶

Článek *Ajna Jusić, dítě války: Je potřeba o tom mluvit*¹⁵⁷ byl publikován na portálu N1 v roce 2018. Ajna popisuje aktivity sdružení Zapomenuté děti války. Vysvětluje označení, které pro sebe samotné používají. Pojmy „neviditelné děti války“ nebo „zapomenuté děti války“ jsou užívány kvůli důrazu na to, že o nich společnost málo hovoří. Jak ostatně autor textu v úvodu píše: „Říká se jim neviditelné děti, protože jsou všude kolem nás, ale my o nich nevíme.“ Kromě aspektu absence informací o daném tématu je zdůrazněna také myšlenka, že dětí narozených ze znásilnění existuje mnoho, dokonce naznačuje, že každý člověk někoho takového zná, ale neví o tom.

Ajna podotýká, že mlčení začíná u dětí samotných, které o tom většinou nechtějí hovořit. Sama přiznává, že je velmi náročné se o tom poprvé rozhovořit, může to zabrat dlouhou dobu. Současně však zdůrazňuje, že je to jediný způsob, jak dosáhnout toho, aby se s tím oběti násilí i jejich potomci vyrovnaly.

V textu je uvedeno, že dětí narozených ze znásilnění v BaH bylo mezi 2000 až 4000, bez uvedení zdroje. Říká, že v organizaci Zapomenuté děti války se aktuálně sdružuje do 60

¹⁵⁵ „U našem udruženju ima Bošnjaka, Srba, Hrvata. Mi smo jedno. Mi smo braća i sestre. Nas ne zanimaju vjere i nacije. Mi smo jedno. Mi se volimo i pomažemo. Ovo je ime koje smo mi sami sebi dali. Inače nas nazivaju raznim imenima koja su često nehumana i stigmatizirajuća, ali to nas neće zbuniti i spriječiti da tražimo i dobijemo svoje mjesto pod suncem.“

¹⁵⁶ „Imam poruku za sve one koji šalju poruke mržnje, poruke koje vrijeđaju žrtve, majke, osobe koje su izgubile najbliže. Savjetovao bih im da izađu iz te sfere života, da otvore oči, jer time ne postišu ništa. Nažalost, ti su ljudi ograničeni k'o balkon, što bi se u narodu reklo. Dok su ljudi takvog razmišljanja ovdje neće biti bolje.“

¹⁵⁷ Anadolija. "Ajna Jusić, Dijete Rata: Potrebno Je Pričati." N1, Dec 2, 2018. <http://ba.n1info.com/Vijesti/a300931/Ajna-Jusic-dijete-rata-Potrebno-je-prihati.html?fbclid=IwAR1JxNq0ytQoauYv18SItfR7bmuT5SKhqCszqO4W7fev-aYW-QsMilgDY5c>.

osob s podobným osudem, 15 z nich je aktivními členy, kteří se rozhodli o věci veřejně hovořit a zapojit se do aktivit sdružení. V době vytváření této analýzy však jejich příběhy veřejně dostupné nejsou.

Ajna Jusić se vyjadřuje ke vztahu k partneru své matky. Říká, že ho vnímá jako svého otce, protože jí vychoval. Tím popírá roli biologického otce v jejím životě, ke kterému dodává, že netouží po tom zjistit, kdo je, protože asi nikdy nedokáže pochopit, jak někdo může takový zločin spáchat.

4.3.1 Závěry analýzy diskurzu

Předpokládáme-li, že aktéři našeho výzkumu (tj. média) určitým způsobem spoluutváří realitu, můžeme analýzou jejich obsahu identifikovat sdílené vzorce čili diskurzy, které představují různé formy pohledu na stejné téma. V kontextu poválečné Bosny a Hercegoviny se jako stěžejní aspekt diskurzu o dětech zrozených ze znásilnění ukazuje rozdělení země do dvou entit a tří skupin Muslimů, Srbů a Chorvatů.

Ačkoliv je povaha tohoto výzkumu kvalitativní a nelze prokázat přesná data o poměru informací, je zřejmé, že děti narozené z válečných znásilnění jsou mnohem více tematizovány v prostředí FBaH, především v muslimské skupině. Z výše identifikovaných okruhů témat mediálního zájmu, tj. mezníků, se prostředí RS týká jen první a druhý z nich. Navíc ani tyto dva okruhy nejsou v muslimských, chorvatských a srbských médiích podávány totožně. Středem pozornosti jsou oběti sexuálního násilí, které v jeho důsledku porodily dítě. Ačkoliv je v některých textech zmíněno, že takové násilí bylo páčáno na všech bosenských ženách, emotivní příběhy vždy líčí případy obětí jen jedné skupiny. Takový diskurz utváří prostředí sdílení tragédie v rámci jedné skupiny, blokuje přijímání informací a navázání kontaktu s druhou skupinou a konzervuje tak rozdělení společnosti na základě etnických linií. Tento stav je důsledkem jednostranných narativů líčících válečné události a absencí narativů alternativních, které by ve společnosti podpořily proces společenského vyrovnání se s konfliktem a usmíření.

Poválečné politické elity ve většině pokračují v šíření jednostranného pohledu na válku v 90. letech. Diskurz o „našich“ obětech je jeho důležitou součástí. Nejvíce sledovaná muslimská, chorvatská nebo srbská média, která jsou napojena na vlastní politické a ekonomické elity, nemají zájem na tom, aby šířila detailnější pohled na oběti druhé strany.

Obecenstvo se s médii, potažmo politiky, identifikuje na základě sdílení politických názorů definovanými etnickou příslušností. Příběhy dětí války se pro etnicky vymezená média staly vděčným tématem, se kterým pokračují v konstrukci diskurzu stavějícího do protikladu „naše oběti“ a „vaši zločinci“.

V srbském diskurzu není možné sledovat žádný další vývoj, neboť navazující tematické okruhy o dětech války v běžných médiích v RS nenajdeme. Jak podotýká Sanda Vukojević z Centra pro vyšetřování válečných zločinů Vlády RS, práce na zjišťování okolností znásilňování bosenských Srbek během války pokračuje velmi pomalu, což komplikuje i možnost pomoci obětem.¹⁵⁸ Zatímco ve Federaci BaH byl zákon o ochraně civilních obětí války (vč. znásilněných žen) uzákoněn již v roce 2006, v RS vešel v platnost teprve v roce 2019.¹⁵⁹ Tento legislativní dokument sice nehovoří přímo o dětech narozených znásilněným ženám, ale, podobně jako v případě FBaH, to může být jistě legislativní krok k otevření tématu znásilňování a jeho důsledků a nastartovat tak další vývoj ve věci otevřenosti společnosti vůči tak citlivému tématu.

O dětech války se veřejně nehovoří, protože s výjimkou informací od dr. Krstiće z bělehradské nemocnice neexistují o dětech narozených znásilněným bosenským Srbkám žádné údaje. Tato informace je založená na osobním rozhovoru s představiteli Centra pro vyšetřování válečných zločinů RS a ředitelkou organizace Žene žrtve rata RS. Ani jedna z organizací prý nemá další informace o dětech, které se znásilněným ženám narodily, ačkoliv právě tyto dvě instituce spolupracují na kolekci dat o znásilňování Srbek. Archiv v současnosti čítá několik stovek záznamů a osobních výpovědí a na jeho základě vyšla také kniha Naše svědectví (Naša Ispovijest) vydaná v roce 2016 vládou RS. Sanda Vukojević přiznává, že tématem dětí zrozených ze znásilnění se v RS až do současnosti nikdo nezabýval. Ani ona, která pracovala na zpracování velké části archivu, si nevybavuje jediný známý případ, kdy by některá z obětí hovořila o dítěti narozeném ze znásilnění. V prostředí RS jsou středem pozornosti stále ještě ženy jako primární oběti. Institucionální péče o ně a veřejná debata ohledně tématu válečného sexuálního násilí je v srbské společnosti prozatím natolik uzavřená, že o dětech obětí se pravděpodobně začne hovořit mnohem později. Vzhledem k tomu, že se téma dětí války srbských žen v obsahu těchto médií nevyskytuje, jsou automaticky vytlačeny i informace o dětech Muslimek či Chorvatek a o jejich existenci

¹⁵⁸ Osobní rozhovor se Sandou Vukojević.

¹⁵⁹ „Žene žrtve“, Vláda RS, <http://www.rcirz.org/index.php/lat/zene-zrtve-novo>

veřejnost v RS neví.

Kromě této základní dichotomie diskurzů lišících se mezi dvěma entitami můžeme dále sledovat vývoj diskurzu v rámci muslimsko-chorvatského prostředí. Děti narozené znásilněným ženám jsou v textech označovány různými přízvisky, které je spojují buď s utrpením matky, nebo s tíživou životní situací po válce. Důrazným prvkem je odhadování počtu stovek až tisíců dětí bez jakéhokoliv odkazu na zdroj.

Myšlenka o dědičnosti etnické identity v otcovské linii tvoří důležitou součást diskurzu. Na jedné straně je ve většině textů poukázáno na to, že děti ve svém životě prožívají mnoho komplikací daných jejich původem, na druhé straně je v pozdějších textech význam identity biologického otce často aktivně popírán zdůrazněním hodnoty matky příp. adoptivních rodičů.

Vývoj diskurzu, zejména od roku 2017, směřuje k tomu, že jsou děti války prezentovány jako bojovníci za destigmatizaci obětí a jejich potomků. Představování plánovaných aktivit a hodnot sdružení Zapomenuté děti války je zaměřená také na nadnárodní či multietnický charakter. Jeho představitelé odmítají nacionalismus a říkají, že cílem sdružení je pomoci dětem narozeným znásilněným matkám bez ohledu na etnickou příslušnost. Taková sebe prezentace snahy o usmíření a soudržnost obětí války staví Muslimy do pozitivního světla a poukazuje na vznešené motivace. Zároveň stojí v protikladu s faktem, že jsou veřejně známé pouze dva příběhy, v rámci jejichž prezentace je akcentována etnická rozdílnost obětí a zločinců. Proto není možné, aby se takový diskurz o dětech války, jaký je rozšířen v muslimské společnosti rozšířil i mezi srbskou populaci. Naopak tímto stylem komunikace sociální reality zapříčiňuje pokračující vymezování se vůči druhé skupině a manipulaci s příběhy a počty obětí na všech stranách.

Závěr

Tato práce si kladla cíl odpovědět na následující otázku: jakým způsobem jsou v bosenských médiích zobrazovány děti narozené ženám znásilněným v konfliktu v Bosně a Hercegovině v letech 1992—1995? Stejně jako v případech dětí zrozených ze znásilnění v jiných konfliktech 20. století, existuje o těch v bosenské společnosti velmi limitované množství dat. Odhady počtů se liší a veřejně známé jsou v současnosti pouze dva příběhy takových dětí, které se narodily a žijí v Bosně a Hercegovině. Výsledky předcházejících výzkumů jiných autorů, popsaných ve třetí kapitole, poukazují na skutečnost, že hlavní charakteristikou osudů dětí zrozených ze znásilnění je jejich stigmatizace. V důsledku ní jsou tyto osoby diskriminovány jak svým nejbližším okolím, tak na institucionální úrovni. Důležitou roli hrají faktory formující konstrukci identity dětí zrozených ze znásilnění, které jsou spjaty s tradicí myšlenky, že etnická identita je dědičná v otcovské linii a matčina etnicita nemá na potomka vliv.

Na základě provedených rozhovorů a diskurzivní analýzy mediálních výstupů byly v této práci identifikovány hlavní znaky diskurzů o dětech zrozených ze znásilnění v poválečné společnosti. Předpokladem pro analyzování mediálních textů a filmů byl fakt, že tato média mají vliv na širší veřejnost a mohou utvářet pohled společnosti na danou problematiku. Diskurzy se v průběhu 23 let od konce války proměňovaly a jsou vytvářeny odděleně v rámci jednotlivých bosenských národů. Separátní utváření diskurzů v rámci jednotlivých skupin kopíruje existující formy diskurzu o obětech znásilnění, ve kterých v podstatě neexistuje solidarita s oběťmi z druhé skupiny a je akcentováno utrpení oběti dané skupiny.

V případě Republiky srbské je téma znásilněných žen dodnes tabuizované, a proto neexistují téměř žádné informace o dětech narozených z těchto znásilnění. I tento fakt samotný může být základem pro předpoklad, že celá tato skupina obětí je společností stigmatizována. Jediné dostupné texty popisují příběhy žen, které po znásilnění požadovaly potrat. To poukazuje na skutečnost, že jak prožité trauma, tak symbolické spojení potomka s identitou otce-násilníka byly důvodem pro opuštění dětí po porodu, stejně jako v případě Muslimek a Chorvatek.

V muslimsko-chorvatském prostředí se diskurz více vyvinul, protože téma bylo

medializované mnohem delší dobu a byla mu věnována poměrně velká pozornost. Hlavním obsahem jsou příběhy dvou dětí zrozených ze znásilnění, Alena a Ajny, které o svých osudech otevřeně hovoří. V posledních dvou letech se diskurz proměnil především kvůli tomu, že se oba začali aktivně zabývat pomocí dalším obětem války a snaží se sami sebe prezentovat jako aktivisté, nikoliv jako osoby, které potřebují soucit. Myšlenka o dědičnosti etnicity v otcovské linii je v muslimském diskurzu určitě zastoupena, ale nedá se konstatovat, že by děti byly primárně popisovány jako „nečisté“ nebo přímo spojovány s druhou etnickou skupinou. Z většiny mediálních výstupů se sice obecnostvo dozví, že je takto vnímá jejich okolí, na druhé straně jsou děti popsány buďto jako oběti, kterým je potřeba pomoci, nebo jako bojovníci za práva svá i druhých. V rámci jednotlivých diskurzů média nevytváří o dětech primárně negativní obraz na základě jejich původu.

Diskurzy o dětech zrozených ze znásilnění identifikované v Bosně a Hercegovině jsou utvářeny odděleně v jednotlivých společenstvích konstitutivních národů a zesilují tak rozdělení poválečné společnosti podél etnických linií.

Summary

Předmětem této práce jsou děti zrozené ze znásilnění v konfliktu v Bosně a Hercegovině v letech 1992 – 1995. Sexuální násilí bylo používáno jako zbraň a stalo se součástí etnických čistek všech tří zúčastněných stran. Znásilněné ženy trpí traumatem z násilného aktu a jsou často vyloučeny ze společnosti, což ve svém důsledku přináší špatné životní podmínky. Ženy, které během znásilnění otěhotněly a přivedly na svět dítě často prožívají několikanásobnou stigmatizaci. Jejich děti jsou v rámci rodiny i širší komunity spojované s nepřátelskou skupinou a představují živoucí vzpomínku na tragédii. Významnou roli v utváření diskurzu o jejich identitě hraje myšlenka o dědičnosti etnicity v patriarchální linii. Na základě rozhovorů provedených v roce 2018 jsou nejprve vytyčeny mezníky vývoje veřejného diskurzu o dětech války. V rámci těchto mezníků jsou dále metodou diskurzivní analýzy rozebírány mediální výstupy, které zpracovávají tuto problematiku. Předpokladem pro tento výzkum je, že média mají moc utvářet představu společnosti o určité skupině obyvatelstva. Ze závěrů analýzy vyplývá, že myšlenka o dědičnosti etnické identity je v mediálním diskurzu zastoupena, sama o sobě je však prezentována jako zdroj stigmatizace dětí, který jim přináší mnoho životních komplikací. Diskurzy o dětech zrozených ze znásilnění jsou tvořeny separátně v rámci jednotlivých společenstvích dvou bosenských entit, respektive tří konstitutivních národů. Ačkoliv především v posledních dvou letech samy děti války deklarují snahu o vzájemné solidarity napříč bosenskými národy, média i nadále posilují rozdělení společnosti podél etnických linií. V souvislosti s prezentací příběhů dětí války toho dosahují především poukazováním na „naše oběti“ a „vaše zločince“.

Bibliografije

Bećirbašić, Belma. 2002. "Invisible Casualties Of War". *Star Magazine*, no. BCR No.383S. Sarajevo.

Brownmiller, Susan. 1975. *Against Our Will: Men, Women, And Rape*. Bantam Books.

Buss, Doris. "Rethinking 'rape As A Weapon Of War'". Online. *Feminist Legal Studies* 17: 145-163. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1373975.

Daniel-Wrabetz, Joanna. 2007. "The Convention On The Rights Of The Child And Children Born Of War Rape In Bosnia-Herzegovina". In *Born Of War: Protecting Children Of Sexual Violence Survivors In Conflict Zones*, Charli Carpenter. Kumarian press.

Djurđević, Maja. 2017. "Wartime Rapes Of Men Remains Taboo In Bosnia". Online. *Balkan Insight*. <https://balkaninsight.com/2017/05/18/male-victims-of-war-related-sexual-abuse-shunned-in-bosnia-05-18-2017-1/>.

Fairclough, Norman. 2003. *Analysing Discourse*. New York: Routledge.

Glenny, Misha. 2012. *The Balkans 1804-2012: Nationalism, War And The Great Powers*. Second edition. New York: Penguin books.

Glenny, Misha. 1996. *The Fall Of Yugoslavia: The Third Balkan War*. Third edition. London: Penguin books.

Hamel, Maria Eve. 2016. "Ethnic Belonging Of The Children Born Of Rape In Postconflict Bosnia-Herzegovina And Rwanda". *Journal Of The Association For The Study Of Ethnicity And Nationalism* 22 (2): 287-304.

Hayden, Robert. 2000. "Rape And Rape Avoidance In Ethno-National Conflicts: Sexual Violence In Liminalized States". Online. *American Anthropologist* 102. American anthropological association: 27-41.

Helms, Elissa. 2010. "The Gender Of Coffee: Women And Reconciliation Initiatives In Post-War Bosnia And Herzegovina". *Journal Of Global And Historical Anthropology* 57: 17-32.

Lee, Sabine. 2017. *Children Born Of War In The Twentieth Century*. Manchester university press.

Lundqist, Kristina, Basil Nyama, and Orly Halpbern. 2003. "The Role Of Media In War And Peace". *New Routes: A Journal Of Peace Research And Action* 8 (2).

Madan, Sarup. 1996. *Identity, Culture And The Postmodern World*. Athens: University of Georgia Press.

Malcolm, Noel. 1996. *Bosnia: A Short History*. UK: Macmillan.

McCormick, Marcia. 1996. *Sexual Violence : An Invisible Weapon Of War In The Former Yugoslavia*. Chicago: International human rights institute.

Mosse, George. 1985. *Nationalism And Sexuality: Respectability And Abnormal Sexuality In Modern Europe*. H.Fertig.

Skjelsbaek, Inger. 2001. "Sexual Violence And War: Mapping Out A Complex Relationship". Online. *European Journal Of International Relations*, no. 7. Sage Publications. <https://www.researchgate.net/publication/258135147>.

Nespor, Zdenek R. "Komunita." *Sociologicka Encyklopedie*, Dec 11, 2017. <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Komunita>.

Oosterveld, Valerie. "Women and Girls Fleeing Conflict: Gender and the Interpretation and Application of the 1951 Refugee Convention." *Unhcr*, Sep, 2012. <https://www.unhcr.org/504dd7649.pdf>.

Peltola, Larissa. 2018. "Rape And Sexual Violence Used As A Weapon Of War And Genocide". Senior Honor Theses.

Sitkin, Rachel. 2017. "To Destroy A People: Sexual Violence As Genocide During Conflict". Senior Honor Theses.

Stiglmayer, Alexandra. 1994. *Mass Rape: The War Against Women In Bosnia And Herzegovina*. University of Nebraska press.

Strupinskiene, Lina. 2010. "Living In The Shadows Of Past Atrocities: War Babies Of Bosnia". Online. *Wagadu*, no. 10: 50-71. <https://www.questia.com/library/journal/1P3-2680575061/living-in-the-shadows-of-past-atrocities-war-babies>.

Takševa, Tatjana. 2015. "Raising Children Born Of Rape In Bosnia: A Maternal Philosophy Perspective.". In *Mothers Under Fire: Mothering In Conflict Areas*, Tatjana Takševa and Arlene Sgoutas, 97-120. Demeter.

Takševa, Tatjana. "Genocidal Rape, Enforced Impregnation And The Discourse Of Serbian National Identity".

Takševa, Tatjana. 2018. "Negotiating Identities In Post-Conflict Bosnia And Herzegovina:

Self, Ethnicity, And Nationhood In Adolescents Born Of Wartime Rape”. Online. In *The Southeast European Studies Series*, 19-38. Oxon: Routledge.

Tanović, Mariana Lukić. 2014. “Demographic Development Of Bosnia And Herzegovina From The Ottoman Period Till 1991 And The Modern Demographic Problems”. Online. *Social And Behavioral Science* 129: 238-247.

Turčilo, Lejla, Davor Marko, and Matthew Brunwasser. 2016. *Assessment Of The Media Sector In Bosnia And Herzegovina*. Sarajevo: US Aid.

Weitsman, Patricia. 2008. “The Politics Of Identity And Sexual Violence: A Review Of Bosnia And Rwanda”. *Human Rights Quarterly* 30 (3): 561-578.

Wood, Elisabeth Jean. 2014. “Conflict-Related Sexual Violence And The Policy Implications Of Recent Research”. Online. *International Review Of The Red Cross* 96: 457-478.

Yuval-Davis, Nira. 1997. *Gender And Nation*. London: SAGE.

Žíla, Ondřej. 2016. “Bosna A Hercegovina”. In *Státy západního Balkánu v uplynulém čtvrtstoletí a perspektivy jejich vývoje*, Jan Pelikán, Tomáš Chrobák, Jan Rychlík, Stanislav Tumis, Ondřej Vojtěchovský, and Ondřej Žíla, 73-135. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.

Žíla, Ondřej. 2019. “Mezi bratrstvím a jednotou a nacionalismem: Národní klíč v socialistické a daytonské Bosně A Hercegovině”. *Slovanský Přehled* 105 (1): 65-85.

Wodak, Ruth, and Michael Meyer. 2002. *Methods Of Critical Discourse Analysis*. London: SAGE.

"Crimes of Sexual Violence" *International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*, 2019. <http://www.icty.org/en/features/crimes-sexual-violence>.

International Protocol On The Documentation And Investigation Of Sexual Violence In Conflict. 2017. Second edition. UK foreign office.

Naša Ispovijest: Žene Žrtve Rata Iz Republike Srpske. 2016. Banja Luka: Vlada RS.

Report Of The Joint Mission Of Unicef, Unhcr And Dci In Collaboration With The Hague Conference On Private International Law For The Protection Of The Rights Of Unaccompanied Children In Former Yugoslavia. 1993.

"Sexual Violence Against Women in Armed Conflict" May 29, 2009. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17741&lang=en>.

Stigma Against Survivors Of Conflict-Related Sexual Violence In Bosnia And Herzegovina - Research Summary. 2016. Sarajevo: UNFPA.

Un Special Report: Committee On The Elimination Of Discrimination Against Women. 1994.

"UN Mobilizes in Rohingya Camps to Support Babies Born of Rape; Young Mothers Face Stigma." *UN News*, Jun 19, 2018. <https://news.un.org/en/story/2018/06/1012372>.

Texty citované v části 4.3 – Analýza diskurzů o dětech zrozených ze znásilnění:

Anadolija. "Ajna Jusić, Dijete Rata: Potrebno Je Pričati." *NI*, Dec 2, 2018. <http://ba.n1info.com/Vijesti/a300931/Ajna-Jusic-dijete-rata-Potrebno-je-pricati.html?fbclid=IwAR1JxNq0ytQoauYv18SItr7bmuT5SKhqCszqO4W7fev-aYW-QsMilgDY5c>.

Bečirbašić, Belma. 2002. "Invisible Casualties Of War". *Star Magazine*, no. BCR No.383S. Sarajevo.

Borovac, Marina. "Ispovijed Zorane M. Koju Su U Ratu Silovali Njeni Susjedi Srbi." *Vecernji List*, Oct 15, 2013. <https://www.vecernji.hr/vijesti/ispovijed-zorane-m-koju-su-u-ratu-silovali-njeni-susjedi-srbi-627504>.

Carpenter, Charli. "Prekidanje Sutnje O Efektima Ratnog Nasilja." *Oslobodenje*, Aug 26, 2004.

Cu., M. "Djeca Koja Tragaju Za Identitetom." *Dnevni Avaz*, Oct 1, 2011.

Du., M. "Neispricane Svjetske Price: Djeca Rata." *Oslobodenje*, Apr 7, 2007.

Erceg, Heni. "Glede i Unatoc Grbavica." *Feral Tribune*, Feb 24, 2006.

Ha., A. "'Zlatna Amfora' Za Gegicevog 'Djecaka...'" *Oslobodenje*, Sep 28, 2004.

Kalogjera, Ivana. "Ratna Silovanja: 'Hrvatice Najmanje O Tome Govore'." *Express*, Jul 24, 2017. <https://www.express.hr/life/ratna-silovanja-hrvatice-najmanje-o-tome-govore-11537>.

L., M. "'Djecak Iz Ratnog Filma' U Njujorku." *Nezavisne Novine*, Mar 11, 2005.

Murkic, Armin. "Skriveni Identitet NEŽELJENE DJECE." *Nezavisne Novine*, Jan 8, 2006. <http://www.infobiro.ba/article/150093>.

N., M. "Djeca Rođena Kao Posljedica Rata 'Ne Postoje': Želimo Biti Vidljivi i Jednaki, Ne Treba Nam Sažaljenje." *Klix.Ba*, Aug 3, 2018. <https://www.klix.ba/vijesti/bih/djeca-rodjena-kao-posljedica-rata-ne-postoje-zelimo-biti-vidljivi-i-jednaki-ne-treba-nam-sazaljenje/180803030>.

Rose, Jasmina. "Moj Otac - Ratni Zločinac Iz Foče"; *Deutsche Welle*, Jul 31, 2017. <https://www.dw.com/bs/moj-otac-ratni-zlo%C4%8Dinac-iz-fo%C4%8De/a-39903512>.

Srna. "ISPOVIJESTI SRPKINJA SILOVANIH U SARAJEVU (2) - Silovana U Hrvatskim Pa Muslimanskim Logorima." *Glas Srpske*, Feb 18, 2011. <https://www.glassrpske.com/lat/drustvo/feljton/isповijesti-srpkinja-silovanih-u-sarajevu-2-silovana-u-hrvatskim-pa-muslimanskim-logorima/53261>.

Starcevic, Lada Novak. "Alen (25) Je Oprostio Svima." *100posto*, Aug 4, 2018. <https://100posto.hr/zivot/otac-mi-je-srpski-vojn timer-koji-je-silovao-majku-a-ona-me-ostavila-u-rodilistu-no-ne-zelim-bit i-zrtva-nikoga-ne-mrzim-i-sretan-sam>.

Zuna, Emina. "Djeca Mržnje i Njihove Majke;" *Media.Ba*, Dec 22, 2014. <http://www.media.ba/bs/mediametar/djeca-mrznje-i-njihove-majke>.

BIRN. "Ispovijest Muslimanke Silovane U Ratu: Spasila Sam Se Udajom Za Srpkog Vojnika." *Radio Sarajevo*, Apr 6, 2014. <https://www.radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/ispovijest-muslimanke-silovane-u-ratu-spasila-sam-se-udajom-za-srpkog-vojn timer/258885>.

FENA. "Jusić: Djeca Rođena Kao Posljedica Ratnih Zbivanja U BiH Su Zaboravljena." *Klix.Ba*, Nov 20, 2018. <https://www.klix.ba/vijesti/jusic-djeca-rodjena-kao-posljedica-ratnih-zbivanja-u-bih-su-zaboravljena/181120090>.

"Došao U Posjetu Kod Svog Oca – to Je Zločinac: Pokucao Sam Mu Na Vrata U Foči, U Njemu Nema Ništa Ljudsko." *Novi Horizonti*, Nov 25, 2017. <http://www.novihorizonti.ba/dosao-u-posjetu-kod-svog-oca-to-je-zlocinac-pokucao-sam-mu-na-vrata-u-foci-u-njemu-nema-nista-ljudsko/>.

"Ovo Je Silovatelj Radmilo Vuković, a Mladi Alen Je Njegov Biološki Sin." *Republika*, Mar 31, 2015. <http://www.republikainfo.com/index.php/izdvojeno/17227-ovo-je-silovatelj-radmilo-vukovic-a-mladi-alen-je-njegov-bioloski-sin>.

"Rat U BiH Razdvojio Majku Od Bliznakinja: Bebe Usvojene U Srbiji Sada Su Odrasle i NE ŽELE DA SE VRATE." *Blic*, Apr 17, 2017. <https://www.blic.rs/vesti/republika-srpska/rat-u-bih-razdvojio-majku-od-bliznakinja-bebe-usvojene-u-srbiji-sada-su-odrasle-i-ne/bqf025z>.

"Život Poslije Silovanja: Najmanje 61 Dijete U BiH Je Rođeno Nakon Silovanja U Ratu, Silovane Žene Teško Pričaju O Svojoj Sudbini;" *Tuzlanski.Ba*, Jul 18, 2014. <http://tuzlanski.ba/infoteka/zivot-poslije-silovanja-najmanje-61-dijete-u-bih-je-rodeno-nakon-silovanja-u-ratu-silovane-zene-tesko-pricaju-o-svojoj-sudbini/>.

TEZE DIPLOMOVÉ PRÁCE

Jméno: Veronika Grossová
E-mail: grossova.veronika@gmail.com
Semestr: LS
Akademický rok: 2016/2017
Název práce: Děti války v Bosně a Hercegovině: veřejný diskurz v rámci poválečného usmiřování
Předpokládaný termín ukončení (semestr, školní rok): LS 2019
Vedoucí diplomového semináře: doc. PhDr. Luboš Švec, CSc.
Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Žíla, Ph.D.
V čem se oproti původnímu zadání změnil cíl práce? Oproti původnímu projektu došlo ke změně ve vymezení základního výzkumného tématu. Místo transformace identity dětí války (jejichž biologickým otcem je příslušník "cizího" etnika a k jejichž počtům došlo při sexuálním znásilnění), bude hlavním předmětem výzkumu společenský diskurz o této skupině obyvatel Bosny a Hercegoviny. Veřejný diskurz je tvořen skrze média, filmy, knihy a jiné publikace a často také vyjádření politických představitelů. Způsob, jakým se o dětech války v bosenské společnosti hovoří má velký vliv nejen na různé aspekty života těchto osob, ale také na celý proces usmiřování společnosti. Cílem diplomové práce je zmapovat vytváření narativu o dětech války v Bosně a Hercegovině a identifikovat důležité mezníky (časové - tematické) v jeho vývoji. Konečným výstupem by měla být analýza role současného společenského diskurzu o dětech války v rámci politiky usmiřování v poválečné společnosti.
Jaké změny nastaly v časovém, teritoriálním a věcném vymezení tématu? Výzkum se bude zabývat vytvářením diskurzu na území Bosny a Hercegoviny. Hlavním cílem bude analýza aktuálního vývoje (zdroje přibližně od roku 2010), nicméně pro komplexnost tématu a identifikaci mezníků ve vývoji utváření narativu bude zahrnuto i období mezi lety 1995 - 2010.
Jak se proměnila struktura práce (vyjádřete stručným obsahem)? 1) Úvod - představení výzkumné otázky, časového vymezení a hlavních konceptů práce - metodologie - hodnocení zdrojů 2) Akty znásilnění ve válce v Bosně a Hercegovině a děti války - právní rámec 3) Vytváření diskurzu o dětech války - vývoj, identifikace mezníků 5) Diskurz o dětech války v procesu usmiřování analýza využitých zdrojů: média politická rétorika knihy, filmy, publikace, školství 6) Závěr

Jakým vývojem prošla metodologická koncepce práce?
 Vzhledem k proměně cíle práce a konkretizaci tématu bude zvolenou metodologií diskurzivní analýza.

Které nové prameny a sekundární literatura byly zpracovány a jak tato skutečnost ovlivnila celek práce?
 Autorka se seznámila s hlavními projekty organizace "Children born of war" (<https://www.chibow.org/resources>) a také s platformou interdisciplinárního výzkumu (<http://childrenbornofwar.squarespace.com/>).

Ke specifikaci výzkumné otázky přispěly dále texty:

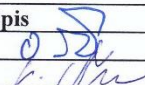
Bogdan Voicu, Ingvill C. Mochmann - Social trust and children born of war, 2014
 Ingvill C. Mochmann - Children Born of War - A Decade of International and Interdisciplinary Research, 2017
 Karmen Erjavec & Zala Volčič - Living With the Sins of Their Fathers: An Analysis of Self-Representation of Adolescents Born of War Rape, 2010

Inspirací pro navržení struktury práce a použití metodologie diskurzivní analýzy je text:

Kujundžić Jana - Wartime sexual violence in Croatia: Shifts in the public discourse, 2014

Charakterizujte základní proměny práce v době od zadání projektu do odevzdání tezí a pokuste se vyhodnotit, jaký pokrok na práci jste během semestru zaznamenali (v bodech):
 Po představení projektu na diplomovém semináři a diskuzi s vyučujícím a kolegy došlo ke specifikaci vybrané výzkumné otázky. V rámci konzultace s vedoucím práce bylo probráno více možností, které by mohly vylepšit podobu práce. Vzhledem k mému budoucímu studijnímu výjezdu do Sarajeva je v plánu, po dobu pobytu v BaH, především sbírat nové kontakty (akademici, neziskové organizace apod.) a zorientovat se v dostupných archívech.

Podpis studenta a datum:

Schváleno:	Datum	Podpis
Vedoucí práce	11.9.2017	
Vedoucí diplomového semináře	11.9.14	